

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE

SKOLĒNU LASĪTPRASME 4.KLASĒ
DIPLOMDARBS

Autore **Līva Tauriņa**

Studenta apliecības Nr.: lt11024

Darba vadītāja profesore Dr. paed. Zenta Anspoka

RĪGA 2017

Anotācija

Skolēnu lasītprasme 4.klasē. Līva Tauriņa, Latvijas Universitāte, diplomdarbs. Darba vadītāja profesore Dr. paed. Zenta Anspoka.

Darba mērķis ir noskaidrot, 4. klases skolēnu lasītprasmes līmeni un izstrādās ieteikumus tās pilnveidošanai.

Diplomdarbā analizētas teorijas, uz kurām balstās lasītprasmes pilnveide skolas pedagoģiskajā procesā, empīriskā pētījuma dati, kas iegūti, veicot izmēģinājumdarbību. Skolēnu lasītprasmes pilnveides līmeņa rezultāti pētījuma sākumā un tā noslēgumā ļauj izvirzīt ieteikumus lasītprasmes pilnveidei tālākā pedagoģiskajā procesā ne tikai latviešu valodas stundās, bet arī citu mācību priekšmetu stundās 4. klasē.

Pētījumā secināts, ka konkrētās 4. klases skolēnu lasītprasmes līmenis pārsniedz Eiropas Savienības dalībvalstu un OECD dalībvalstu skolēnu vidējo lasītprasmes līmeni. Pētījuma noslēgumā vērojama pozitīva tendence lasītprasmes pilnveides augšupejai. Taču pastāv vēl tādas pietiekami neizmantotas iespējas, kā mērķtiecīga skolotāju sadarbība, izpratne par to, ko nozīmē pēctecība lasītprasmes attīstības procesā u.c.

Atslēgas vārdi: lasītprasme, lasītprasmes pilnveide, lasītprasmes pilnveides saturs

Anotation

Reading skills of pupils in Grade 4. Līva Tauriņa, University of Latvia, coursework.
Supervisor professor Dr. paed. Zenta Anspoka.

The aim of this work is to find out the level of reading skills of fourth grade pupils and to develop suggestions for further improvement of these skills.

In this coursework theories of reading skill in school pedagogy process are analyzed. In addition, empirical research data is analyzed by conducting a field experiment.

The results of pupil reading skills in the beginning and in the end of the research are used to make suggestions for reading skill development in further pedagogical process not only in Latvian, but other fourth grade classes as well.

The research concludes that the reading skill level of the particular fourth grade exceeds the average level in EU and OECD countries. At the end of the research a positive tendency of reading skill improvement is observed. However, there are still opportunities unused, such as teacher cooperation, understanding of succession within the reading skill development process, etc.

Keywords: reading skills, reading skills development, content of reading skills development

Saturs

Ievads.....	4
1. Lasītprasmes kā runas darbības attīstības teorētiskais pamatojums.....	7
1.1. Lasītprasmes jēdziens.....	7
1.2. Lasītprasmes attīstība jaunākajā skolas vecumā.....	13
1.3. Lasītprasmes attīstības mērķis un saturs.....	22
1.4. Lasītprasmes kvalitātes rādītāji.....	29
2. Lasītprasmes attīstība 4.klasē.....	34
2.1. Vispārējs pētījuma raksturojums.....	34
2.2. Pētījuma rezultāti.....	40
2.3. Ieteikumi lasītprasmes pilnveidei.....	49
Nobeigums.....	51
Izmantotā literatūra un avoti.....	52
Pielikumi.....	54

Ievads

21. gadsimts ir globalizācijas, digitalizācijas laikmets. Dzīve ir tik ātra, attālumi kļūst mazi. Sabiedrība ir izteikti daudz kultūru sabiedrība. Taču vienalga visam pa vidu ir nemainīga vērtība – cilvēks.

No antropoloģijas nozares viedokļa, lai cilvēks spētu funkcionēt kā sabiedrības daļa, nepārtraukti pilnveidotos un attīstītos, viņam nepieciešams socializēties. Socializēšanās pamatu pamats ir valoda (Anspoka: 2008, 6).

Viens no svarīgākajiem mācību priekšmetiem visos laikos ir valoda, jo valoda ir domu izteikšanas, pasaules izzināšanas, tās kultūras pieredzes uzkrāšanas, nodošanas, savstarpējas sazināšanās, emociju atklāšanas, ietekmēšanas, pašapliecināšanās līdzeklis. Valodai piemīt arī metalingvistiskā funkcija, t.i., valoda tiek izmantota, lai apgūtu un vērtētu pašu valodu (Anspoka: 2008, 6).

Valodas lietošanas attīstības pamats ir lasītprasme. Tās apguve ir svarīgākais skolēna attīstības un izglītošanās priekšnoteikums. Bez lasītprasmes nav iedomājams skolēna mācību process visā izglītības garumā. Mūsdienās, kad bērni grāmatas lasa aizvien mazāk, un arī lasāmie teksti, to avots ir dažāds, rodas jautājums, vai skolēna lasītprasme ir pietiekama, lai spētu apgūt mācību saturu atbilstoši savam vecumam. Tāpat arī, lai skolēnam mācību procesa laikā būtu vēlēšanās lasīt, skolotājam jānodrošina atbilstošs laiks un vieta, tekstam ir jābūt interesantam, saistošam un atbilstošam skolēna vecumposmam, jābūt pozitīvai gaisotnei un skolēnam ir jāizjūt psihoemocionāla drošība. Tas nozīmē, ka lasītprasmes attīstības problēmas ne vienmēr ir saistītas ar nevēlēšanos lasīt.

Lasītprasme ietver sevī ne tikai spēju uztvert burtus un vārdus, bet gan teksta satura uztveri, izpratni un analīzes spējas, līdz ar to tā atrodas nemītīgā attīstības procesā. Ņemot vērā to, ka skolotājs ir kā mācību procesa vadītājs, viņš var lasītprasmes attīstību ietekmēt.

Lasītprasme ir process, kur ir mijiedarbība starp skolēnu un teksta saturu. Tāpat jāņem vērā teksta autors. 4. klases skolēns uztver tekstu atbilstoši savam vecumam, pieredzei, arī konkrēto valodas lietojumu. Izlasīto tekstu skolēns jau pārveido saistībā ar savu personīgo pieredzi. Izlasīto tekstu viņš uztver ne tikai kā valodisku tekstu, bet kā tekstu ar saturu, interpretējot to izmantojot savu personīgo pieredzi. Izmantojot savu interpretāciju, skolēns parāda savu izpratnes līmeni par tekstu.

Skolēnu lasītprasme 4. klasē ir īpaši nozīmīga, jo skolēni lasītprasmi apgūst līdz 4. klasei, pārejot no lasīt mācīšanās uz mācīšanos lasīt. Tāpēc 4. klase diplomdarbā ir izvēlēta kā atskaites punkts, lai noteiktu, vai lasītprasme ir apgūta un kas vēl jāapgūst līdz 4. klases mācību gada beigām (Ozola: 2017).

Pētījuma mērķis. Noskaidrot 4. klases skolēnu lasītprasmes līmeni un izstrādāt ieteikumus tās pilnveidošanai.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt pedagoģijas, psiholoģijas un lingvodidaktikas teorijas par lasītprasmes attīstību sākumskolas posmā.
2. Veikt empīrisko pētījumu par skolēnu lasītprasmes attīstību 4. klasē un apkopot pētījuma rezultātus.
3. Piedāvāt ieteikumus skolēnu lasītprasmes attīstībai 4. klasē.

Pētījuma jautājums. Kādi lingvodidaktiskie nosacījumi akcentējami lasītprasmes pilnveides procesā?

Pētījuma metodes:

1. Teorētiskā- literatūras analīze.
2. Empīriskās metodes:
 - 2.1. Pedagoģiskā procesa vērojums.
 - 2.2. Pedagoģiskā izmēģinājumdarbība.
3. Datu apstrādes metodes.

Pētījuma struktūra. Diplomdarbs “Skolēna lasītprasme 4. klasē” veidots, apkopojot lasītprasmes attīstības teorētiskais pamatojumu un aprakstot veikto pētījumu, kas balstīts uz teorijas bāzi. Tas sastāv no divām nodaļām.

Pirmajā nodaļā ir izpētīta un aprakstīts lasītprasmes kā runas darbības attīstības veidošanās teorētiskais pamatojums. Teorētiskajā pamatojumā ir iekļauti lasītprasmes jēdziens, lasītprasmes attīstība jaunākajā skolas vecumā, lasītprasmes attīstības mērķis un saturs un lasītprasmes kvalitātes rādītāji. Lasītprasmes attīstību teorētiski pamato pedagoģijas, psiholoģijas, lingvodidaktikas un valodniecības pētījumi par valodas apguvi, lasītprasmes veicināšanu. Pirmajā nodaļā arī tiek aprakstīti starptautiski skolēnu novērtēšanas un lasītprasmes mērījumu rezultāti.

Otrajā nodaļā ir izpētīta un aprakstīta empīriskā daļa, kuras nosaukums ir lasītprasmes attīstība sākumskolas pedagoģiskajā procesā. Šajā nodaļā ir aprakstīti vispārējs pētījuma raksturojums, apkopoti pētījuma rezultāti. Ir noskaidroti kavējošie vai sekmējošie faktori, kas ietekmē lasītprasmes attīstību, to cēloņi, kā arī piedāvāti konkrēti pasākumi skolēnu lasītprasmes pilnveidei pedagoģiskajā procesā ne tikai latviešu valodas stundās, bet arī citu mācību priekšmetu stundās 4. klasē. Otrās nodaļas pētījuma ieteikumos var iepazīties ar autora ieteikumiem, kādi ir radušies pēc pētījuma rezultātu analīzes.

Diplomdarba nobeigumā ir autora secinājumi par diplomdarba tēmu, pētījuma rezultātiem un pašvērtējums par diplomdarba mērķa izpildi. Pēc secinājumiem var iepazīties ar izmantoto literatūru un avotiem. Par konkrēto avotu izmantošanu norāda atsauces, kas ir diplomdarba tekstā.

Pētījuma praktiskā nozīmība. Diplomdarba saturs ir noderīgs pedagoģijas augstskolu studentiem, kas apgūst sākumizglītības skolotāja profesiju, sākumskolas skolotājiem, vecākiem, kam ir sākumskolas vecuma bērni, ikvienam, kam ir interese par skolēnu lasītprasmes attīstību jaunāko klašu vecumposmā.

Pētījuma bāze. Diplomdarba pētījuma praktiskās darbības vieta ir pamatskolas "Rīdze". Pētījumā ir pētīta un analizēta 4. klases skolēnu lasītprasmes attīstība. Pētījums tika veikts divu mēnešu garumā, veltot 36 mācību stundas. Pētījums veikts gan latviešu valodas un literatūras stundās, gan dabaszinībās, sociālās zinībās, kas nozīmē, ka teksta saturā ir gan literāra satura materiāls- pasakas, stāsti, dzejoļi, tautasdziesmas, gan citu mācību priekšmetu mācību grāmatas un teksti, kas saistīti ar citu mācību priekšmetu apguvi.

1. LASĪTPRASMES KĀ RUNAS DARBĪBAS ATTĪSTĪBAS VEIDOŠANĀS TEORĒTISKAIS PAMATOJUMS

1.1. Lasītprasmes jēdziens

Laba lasītprasme ir būtiska izglītības iegūšanas sastāvdaļa un pamats turpmākai mūžizglītībai. Galvenie lasītprasmes atslēgvārdi ir spējas uztvert, izprast, analizēt un izvērtēt lasīto tekstu. Lasīšana tā ir ekonomiska, individuāla un sociāla vērtība. Lasītprasme nepieciešama, lai apgūtu pamatu pamatos mācīšanos, lasīšana ir cilvēka karjeras veidošanas pamats un ir ceļš uz dzīves kvalitāti (Anspoka, Tūbele: 2015).

Mūsdienās lasītprasme ir vajadzīga ne tikai grāmatu, laikrakstu lasīšanai. Lai cilvēks spētu eksistēt un orientēties sadzīvē ir jāprot izlasīt uzraksti veikalos uz ielas, receptes, jāsaprot tabulas, piemēram, transporta kustību grafiks. Nākamais līmenis ir izkārtojuma teksti (pasakas, stāsti) un hiperteksti (teksti internetā), aiz kuriem seko dažādu žanru teksti (no folkloras līdz daiļliteratūrai un populārzinātniskiem rakstiem). Lai to izdarītu ir jāatzīst gan burti, gan jāsaprot izlasītais teksts. Pasaule ir skaista grāmata, bet tā neko nenozīmē tiem, kas neprot to izlasīt (Goldoni: 1793).

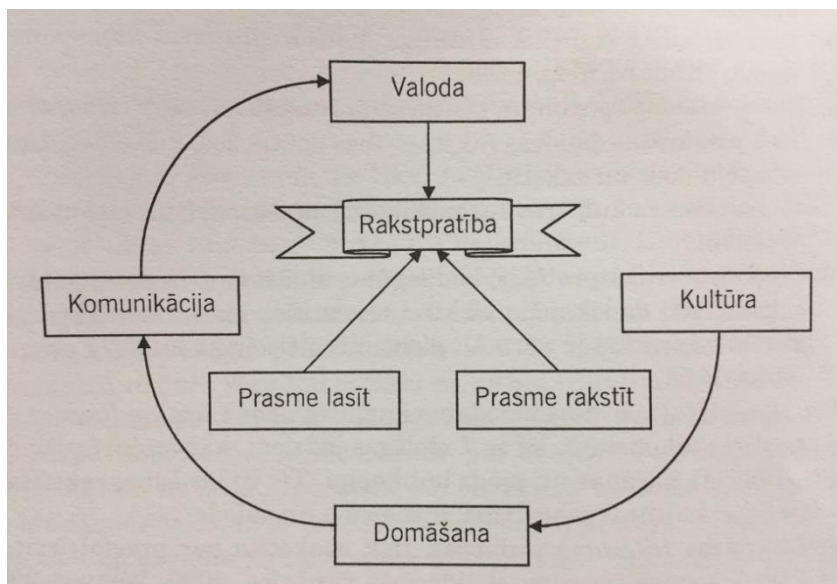
Lasītprasme – māka atveidot skaņas ar burtiem, savienot burtus vārdos, uztvert, izprast, analizēt un novērtēt rakstītu tekstu, apzināties lasīšanas mērķi un izvēlēties atbilstīgu lasīšanas veidu, ievērojot lasītāja kultūru. Svarīgākie lasītprasmes kvalitātes rādītāji ir apzinātība, pareizība, izteiksmīgums (skaļi lasot) un lasīšanas temps (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme: 2011) Saliktenis lasītprasme sastāv no diviem vārdiem- lasīt un prasme, kas abi ir nepieciešami lasītprasmes norisei. *Lasīšana* ir rakstu, zīmju, burtu, teksta, simbolu uztveršana, saprašana un izteikšana ar skaņām, vārdiem, teikumiem. Lasīšana raksturota kā sarežģīta sensoriskās domāšanas prasme zīmju uztveršanai un to veidojošo jēdzienu artikulāciju. Te ir ietverti galvenie procesi- uztveršana, saprašana un izteikšana (Skujiņa, Beļickis, Blūma, Koķe, Blinkena: 2000).

Otra saliktena daļa ir *prasme*. A. Geske un A. Ozola to raksturo kā māku (Geske, Ozola: 2007) veikt kādu darbību atbilstoši nepieciešamajai kvalitātei un apjomam, prasme ir arī darbības izpildes priekšnosacījums un tāda zināšanu un darbības paņēmieni apguves pakāpe, kas ļauj apgūto izmantot mērķtiecīgā darbībā. Tā veidojas vingrinājumos, kamēr tiek nostiprināta galīgi. Bet būtiski ir tas, ka prasmei bieži nav robeža, kad var secināt, ka prasme ir apgūta pilnīgi. Ir jēdziens “nepietiekamas vai zemas prasmes”, kas būtībā apzīmē minimālas prasmes, kas liek secināt, ka kaut kādas prasmes ir, bet nav pilnīgas.

Roku rokā ar lasītprasmes jēdzienu iet arī jēdziens *kompetence*. Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā (2000) kompetence raksturota kā nepieciešamās zināšanas, profesionālā pieredze, izpratne kādā noteiktā jomā, jautājumā un prasme zināšanas un pieredzi izmantot kādā konkrētā darbībā (Skujiņa, Beļickis, Blūma, Koķe, Blinkena: 2000, 13). Respektīvi, lasot ir jāsaprot teksts un jāpielieto savas zināšanas un pieredze, lai to saprastu.

Tāpat lasītprasme sevī ietver gan lasītprasmi, gan valodu, kurā tas notiek. Lai saprastu izlasīto, ir jāsaprot valoda, kurā tiek lasīts. Valoda ir jāpārzina, lai prastu salikt burtus vārdā. Valoda pie kam ir ne tikai saziņas avots, bet arī sociāla parādība. Izmantojot valodu mēs kā tauta veidojam savu kultūras identitāti un nododam to tālāk. Lai varētu iekļauties sabiedrībā, ir jāprot ne tikai valoda, bet jāspēj uztvert frāzes, dažādas nianšes (Geske, Ozola: 2007).

Angliski lasītprasmes termins ir *reading skill*, kas būtībā ir *lasīšanas prasme* (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme: 2011, 51). Savukārt, rakstpratība tiek uzskatīta par prasmi lasīt un rakstīt. Tas nozīmē, ka lasītprasme ietver ne tikai lasīšanas prasmi, prasmi saprast uzrakstīto, bet arī prasmi uzrakstīt. 1.1. attēlā ir atspoguļota lasītprasmes shēma, ko piedāvā A. Ozola Skolēnu sasniegumi lasītprasēm Latvijā un pasaulē (2007). Rakstītprasme ir lasītprasmes un rakstītprasmes apvienojums, kas ar valodas palīdzību komunikācijas nolūkā veidojas un attīstās kā domāšanas procesa rezultāts kultūrvidē. 1.1. attēlā ar bultiņām parādīts ceļš uz rakstītprasmi, kas sākas kultūrā, atspoguļojoties domāšanā un realizējoties komunikācijā ar valodas līdzekļiem (Geske, Ozola: 2007).

1.1. att. Rakstītprasmes veidošanās process (Geske, Ozola: 2007)

Lai veiksmīgi apgūtu lasītprasmi, ir jāņem vērā ne tikai teorētiskā bāze, bet arī reālā situācija- jāpievērš uzmanība arī tās veidošanās procesam. Lasītprasme un rakstītprasme nav tāds jēdziens, kas var būt augstākajā mērā. Tās ir augstākā vai zemākā līmenī, ko var izmantot

dažādos līmeņos. Lasītprasme tiek izkopta visu mūžu. Tas ir kā nebeidzams process. Skola ir kā institūcija, kur ātrāk vai lēnāk lasītprasme tiek veicināta.

Saskaņā ar minēto informāciju, var teikt, ka lasītprasme ir spēja uztvert, izprast, analizēt un novērtēt rakstītu tekstu (Geske, Ozola: 2007).

Lai saprastu lasītprasmes un teksta izpratnes līmeni, jāvērs uzmanība lasītprasmes veidošanās procesam. Lasītprasme ir prasme, kas tiek veidota, attīstīta, pilnveidota. Drukātais teksts ir jāspēj pārveidot izrunātā tekstā → izrunātais teksts ir jāsaprot (jāpārzina sava valoda → jābūt atbilstošam vārdu krājumam → jāspēj vārdu krājumu izveidot teikumā, veidot garāku tekstu → jāizprot teksts. Tekstu izpratni veido vārdu nozīmes izpratne, spēja noteikt teksta galveno būtību, tajā pašā laikā redzot detaļas.

Lasītprasme ir nozīmīga izglītības iegūšanā, jo tas ir pamats prasmju un zināšanu apguvē, lai veidotu tālāk savu izglītību un karjeru. Ļoti svarīga šajā procesā ir motivācija. Agrāk, kad modernās tehnoloģijas netikalietotas mācīšanās procesā, lasītprasme bija izglītības iegūšanas lielākais līdzeklis (Geske, Ozola: 2007, 14).

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) valstu organizācijas Starptautiskā skolēnu novērtēšanas programma pēta skolēnu lasītprasmes, matemātikas, dabaszinātnēs un problēmu risināšanas kompetences. Tās būtiska pētniecības daļa ietver starppriekšmetu kompetences novērtēšanu, ņemot vērā procesa apguvi, jēdzienu izpratnei, spēju sadarboties. Lasīšanas kompetence ir definēta kā “spēja saprast, izmantot un novērtēt rakstiskus tekstus, lai sasniegtu savus mērķus, pilnveidotu savas zināšanas un potenciālu un piedalītos sabiedrības dzīvē” (Geske, Ozola: 2007, 13). Skolēnam ir jāspēj izsekot līdz rakstītajam, jāprot analizēt izlasīto informāciju, izdarīt secinājumus, paust savu viedokli, saskatīt un saprast humoru, ironiju, metaforas, jāatpazīst teikuma uzbūve, jāspēj salīdzināt ar personīgo pieredzi vai skatījumu. Pētījuma lasīšanas kompetence tika definēta, kā spēja saprast, izmantot un novērtēt rakstiskus tekstus, lai sasniegtu savus mērķus, pilnveidotu savas zināšanas un potenciālu, piedalītos sabiedrības dzīvē (Geske, Ozola: 2007).

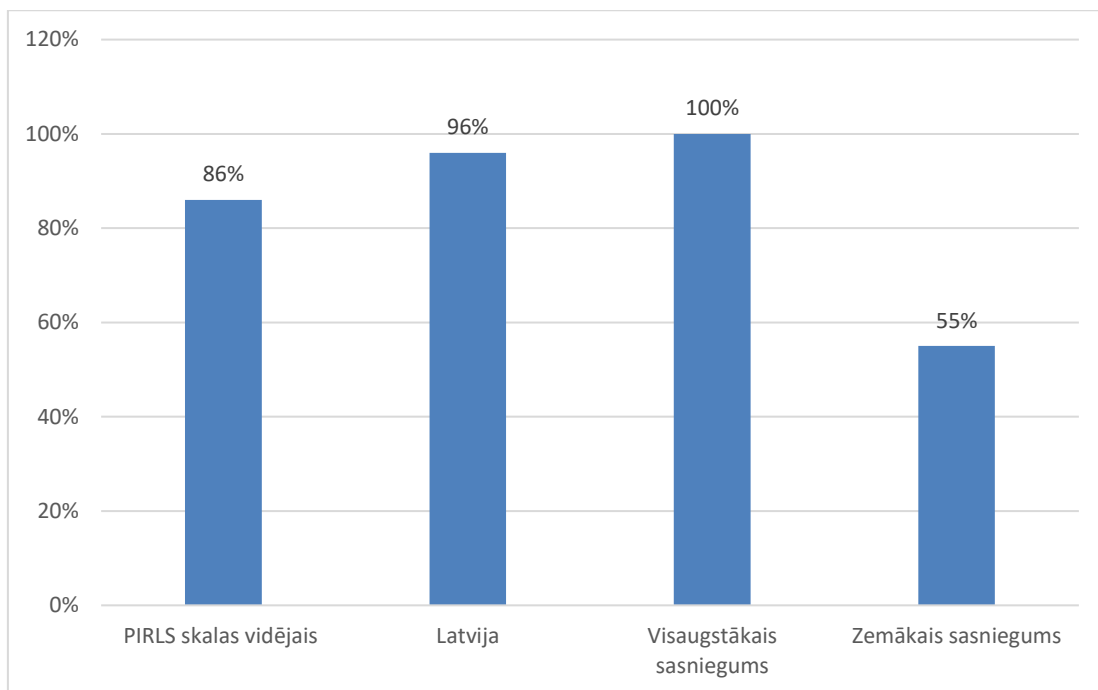
OECD pētījumā izšķir četras jomas: lasīšana personiskiem mērķiem, lasīšana sabiedriskam lietojumam, lasīšana darba vajadzībām, lasīšana izglītībai. Lasīšana izglītībai ir lasīšana, lai mācītos- tā saistīta ar informācijas apgušanu no kāda plašāka uzdevuma. Tāpat OECD pētījumā tiek vērtēta spēja izpildīt dažādus lasīšanas uzdevumus, kur teksti ir līdzīgi dzīvē sastopamiem tekstiem. Tiek vērtēti pieci teksta izpratnes veidi:

- Plaša, vispārēja teksta izpratne- teksts jāredz kopumā, skolēnam jāprot izšķirt būtiskākās un mazāk būtiskas detaļas, jāredz teksta galveno domu.
- Informācijas iegūšana- jāspēj ātri saskatīt svarīgāko informāciju vai jāatrod konkrēta uzdotā informācija.
- Interpretēšana- jāspēj salīdzināt un pretstatīt teksta informāciju. Jāprot salīdzināt tekstā izklāstīto redzējumu ar savu viedokli vai pieredzi.
- Teksta satura novērtēšana- lasītājam jāprot tekstā izteikto viedokli salīdzināt ar savām zināšanām, saprast teksta nozīmi tiktāl, ka spēj salīdzināt ar citur iegūtu informāciju. Jāzina, kā pamatot savu viedokli un domas.
- Teksta formas novērtēšana- lasītājam jāprot paskatīties uz tekstu “no malas”, ieraudzīt to objektīvi, izvērtēt teksta kvalitāti, objektivitāti. Šajā uzdevumā ļoti svarīgas skolēna zināšanas, kompetence konkrētā teksta saturā. Jāpārzina konkrētā joma.

Pētījumos tika ietverti trīs vērtēšanas kritēriji:

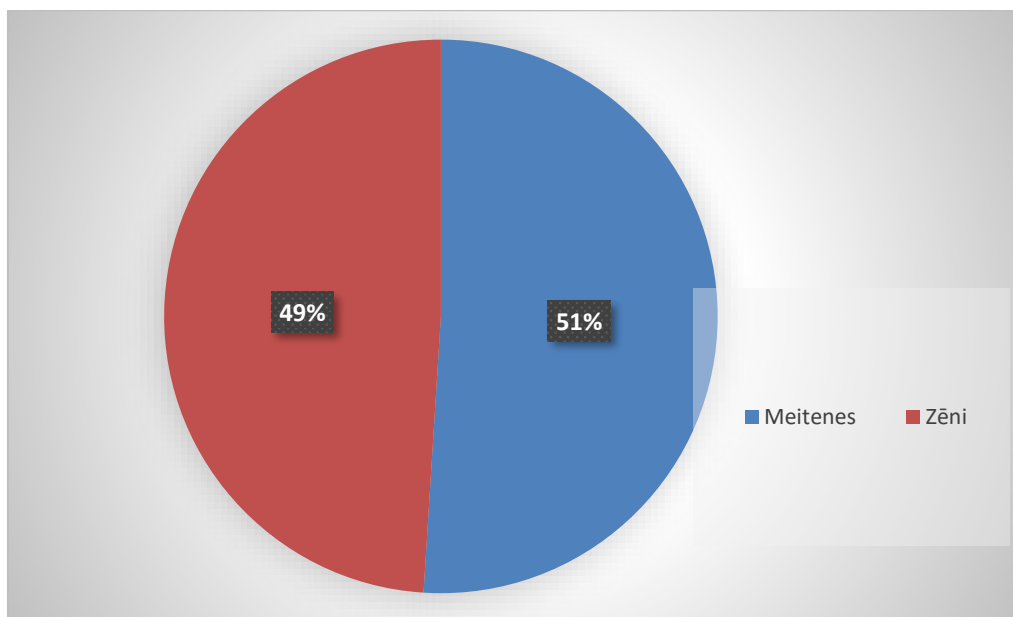
1. Informācijas iegūšana- noteiktas informācijas atrašana tekstā.
2. Tekstu interpretēšana- teksta izpratnes veidošana, balstoties uz tekstā atrodamiem pierādījumiem.
3. Teksta novērtēšana- teksta sasaite ar personisko pieredzi, zināšanām, viedokli (Kangro, Geske: 2001).

2016. gada PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) pētījumā novērots, ka Latvija starp 50 pētījuma dalībvalstīm ir ieguvusi 11. vietu (skat. 1.2. attēlu). Pētījums ir veikts tieši 4. klases vecumposmā. Latvijas skolēnu lasītprasme, neskatoties uz jau iepriekš augstiem rezultātiem, ir progresējusi. Pētījumā secināts, ka skolēniem Latvijā labāk veicas lasīšanā kā informācijas iegūšanā, nekā literāras pieredzes gūšana. Līdz ar to PIRLS rekomendē Latvijas skolās attīstīt tieši literāro tekstu apguvi, lai attīstītu lasītprasmi. Tāpat arī pētījumā ir atspoguļots, ka Latvijas skolēniem labāk padodas sarežģītu tekstu izpratne (Ozola: 2017).

1.2. att. Starptautiskais skolēnu lasītprasmes sasniegumu sadalījums procentos (Ozola: 2017, 16)

Visaugstākie pētījuma rezultāti ir Rīgas skolēniem tieši sākumskolās. Gan Latvijā, gan pārējās dalībvalstīs, kas piedalījās pētījumā, meiteņu lasītprasmes līmenis ir uzrādīts augstāks nekā zēnu lasītprasmes līmenis (skat. 1.3. attēlu). Latvijas skolēniem salīdzinot ar citu valstu skolēniem ir zemāks pašvērtējums par savu lasītprasmi. Skolēniem, kas izglītību iegūst mazākumtautību skolās, rezultāti ir augstāki nekā skolēniem, kas apgūst mācības latviešu valodā. Taču mazākumtautību skolu skolēniem laukos ir zemāks līmenis nekā skolēniem ar latviešu mācību valodu. Skolēniem laukos kopsummā ir zemāki lasītprasmes rādītāji nekā skolēniem pilsētās.

1.3. att. Vidējie lasītprasmes sasniegumi starp dzimumiem procentos (Ozola: 2017, 30)

Kopumā PIRLS pētījumā par Latvijas skolēnu lasītprasmi piedalījušies 4157 skolēni, viņu vecāki, skolotāji un skolu direktori no 150 skolām. Lasītprasmes noteikšanai izmantoti novērtēšanas testi, skolēnu aptaujas, vecāku aptaujas, skolotāju aptaujas, skolu direktoru aptaujas, aptauja valsts līmenī par izglītības sistēmu (Ozola: 2017).

Eurydice (Eiropas Savienības valstu pētījumi lasītprasmes jomā) analizē un sniedz informāciju par Eiropas izglītības sistēmām un to politiku. Eurydice ir veicis pētījumu, kurš atspoguļo vispusīgus lasītprasmes mērījumus un konstatējuši galvenos faktoros, kas sekmē vai kavē bērnu lasītprasmes apguvi 3 līdz 15 veciem bērniem. Kā minējuši pētījuma dalībnieki, pētījumā aplūkoti četri galvenie temati:

- mācīšanas metodes.
- lasīšanas grūtību novēršana.
- pedagogu izglītība.
- lasīšanas veicināšana ārpus skolas (Kangro, Geske, Grīnfelds, Kiseļova: 2014).

Katrs no šiem tematiem tiek aplūkots saistībā ar akadēmiskajiem pētījumiem, starptautisko izglītības aptauju jaunākajiem rezultātiem un valstu nacionālās politikas, programmu un labākās prakses paraugiem (Lasītprasmes mācīšana Eiropā: konteksts, rīcībpolitika un prakse: 2009). Programma, veicot pētījumu ir secinājusi, ka lielu lomu lasītprasmes veicināšanai vai kavēšanai “spēlē” bērna dzimums, sociālais stāvoklis, nacionālā piederība. Eurydice uzskata, ka lasītprasmes apguves pamatā ir pirmsskolas lasītprasmes veicināšana, lasāmo materiālu daudzveidība, motivācija. Taču neviena no šīm atsevišķajām komponentēm negarantē lasītprasmes veicināšanu visos gadījumos. Lai lasītprasmi uzlabotu, nepieciešams skolēnus mudināt izteikt savu spriedumu, analizēt izlasīto tekstu. Verbālas diskusijas tieši skolēnu vidū veicina objektīvu izpratni par tekstu, kā arī sekmē izpratni par tekstu skolēniem ar vājāku lasītprasmi. Lasītprasmes kavēšanu var novērst, ja tā pēc iespējas ātrāk tiek konstatēta un intensīvi tiek strādāts pie lasītprasmes uzlabošanas, pielāgojot mācību materiālus. Īpaši intensīvi to iespējams izdarīt strādājot ar skolēnu individuāli vai nelielās grupās. Eiropas valstis ir izstrādājušas rīcības programmu, kā strādāt, lai veicinātu lasītprasmi, taču tā nav paredzēta konkrētām grupām, kam parasti ir lasītprasmes traucējumi, piemēram, zēni, jaunieši no nelabvēlīgas sociāli ekonomiskas vides, citu kultūras vides pārstāvjiem. Tāpat arī svarīga ir pedagoga kompetence- viņa pedagoģiskā izglītība, pamatzināšanu apguve pētniecībā un metodoloģijā.

Pētījumā ir secināts, ka lasītprasmi veicina ne tikai mācību materiālu izmantošana, bet arī tādi materiāli kā žurnāli, komiksi, dažādi internetā publicēti materiāli. Lasītprasmes

apguve tiek veicināta arī citos mācību priekšmetos, piemēram, dabas zinībās. Šajā priekšmetā ir iespējam strādāt ar tekstu to lasot, analizējot (Lasītprasmes mācīšana Eiropā: konteksts, rīcībpolitika un prakse: 2009).

1.2. Lasītprasmes attīstība jaunākajā skolas vecumā

To, cik katrs bērns ir attīstījies un, vai ir gatavs iet, skolā nosaka katra bērna individuālā attīstība, tomēr katram bērna vecumposmam ir kādas konkrētas iezīmes.

Mācību procesa svarīgākie priekšnosacījumi ir skolēna attīstības līmeņa un ārējās apguves sistēmas. Skolēna lasītprasmes apgūvē ir svarīga konkrēta vecuma bērna attīstības īpatnības. Pētījumu rezultāti liecina, ka katra bērna attīstība ir individuāla, lielu lomu spēlē sociālā vides kultūra, tā ir nevienmērīga, taču katram bērna vecumposmam ir kopīgas attīstības iezīmes.

Lai skolēns spētu apgūt lasītprasmi viņa vecumam un klasei paredzētā līmenī, ir jāņem vērā skolēna personīgā sagatavotība, kas ir ļoti subjektīva un atšķirīga. Bērnam ir jābūt motivācijai lasīt tekstu, lai viņam būtu dabiska tieksme apgūt lasītprasmi un iegūt zināšanas. Jaunāko klašu skolēnam mācību process ir jāpārnes no spēlēm uz mērķtiecīgu mācību procesu, tas jā dara pakāpeniski. Skolēnam ir jāvēlas izzināt apkārtesošo vidi. Jaunākajā skolas vecumā skolēniem ir pieredze uzvedībā, runas attīstībā skolēns spēj paskaidrot savu uzvedību, rīcību, izstāstīt uzdevuma, spēles nosacījumus. Viņš ir attīstīts emocionāli tiktāl, ka spēj patstāvīgi izveidot saskarsmi starp citiem skolēniem un skolotāju. Jaunāko klašu skolēnam ir vēlme pēc rotaļas, viņi ir naivi, vieglprātīgi, skolotāju uztver kā lielu autoritāti, bet tajā pat laikā viņos jau parādās loģiskas spriestspējas, mainās skolēnu intereses, kā arī sociālais statuss (no bērnu dārznieka pārtapis par skolēnu) un dzīves ritms ir atšķirīgs. Jaunāko klašu skolēni ir īpaši kustīgi, fiziski aktīvi, tāpēc viņi nevar ilgstoši nosēdēt mierā un viņiem ir neieciešami fiziski aktīvi vingrinājumi arī stundas laikā. Skolēns sākumskolas vecumā ir zinātkārs, viņa uztvere ir asa, izteikti spilgta iztēle. Kognitīvajā sistēmā sāk dominēt domāšana. Savukārt, no domāšanas līmeņa ir atkarīga katra skolēna attīstības līmenis. Jaunāko klašu vecumā skolēns spēj uztver un koncentrēties 10-20 minūtes, tādēļ, ņemot vērā šo faktoru, stundas laikā ir jāiekļauj izkustēšanās, lai skolēns atkal var koncentrēties mācībām un spētu tās uztvert. Tāpat šajā vecumā ir grūti pārslēgties no vienas tēmas uz citu, tāpēc svarīgi visas stundas garumā ievērot vienu tēmu (Anspoka: 2008).

Ļoti svarīgas skolēnam ir attiecības ar skolotāju, skolotājs ir tas, kurš palīdz skolēnam iemācīties vadīt psihiskos procesus nevis konkrētus faktus. Mācību rezultāts ir atkarīgs gan no bērna motivācijas, gan no sociālās vides, kultūras, sabiedrības vērtībām. Ņemot vērā skolēna

nenoturīgo koncentrēšanās spēju, skolotājam ir jābūt gana meistarīgam, lai mācību process būtu rezultatīvs (Anspoka: 2008).

Jaunāko klašu skolēna atmiņa ir mehāniska. Jo vairāk bērns atkārtoti noteiktu tekstu, jo labāk viņš to iegaumē, tāpēc bērnam ir ļoti viegli iemācīties dzejoļus. Lai to izdarītu, skolēns loģiski asociē tekstu ar sev jau zināmām lietām, tomēr skolotājam ir jāsniedz informācija un kopīgi jāizanalizē konkrētā teksta saturs, veidojot sakarības un asociācijas, tādā veidā sekmējot jauna apgūšanu. Tas palīdz labāk skolēnam saprast, kā vieglāk ir iemācīties. Sākumskolas skolēnam atmiņa ir vadošais domāšanas process, līdz ar to jāatceras, ka tas, kas nav viņa atmiņā, nav viņa domāšanā. Viņš spēj izmantot teksta analīzē to, ko pats atceras. Skolēns spēj izdomāt kaut ko jaunu, balstoties uz savām zināšanām, kas viņam ir atmiņā. Tāpat jaunāko klašu vecumā skolēnam ir nepieciešams piedzīvot to, ko mācās. Lasītprasmes gadījumā tā varētu būt teksta skaļa lasīšana, pārrakstīšana vai uzzīmēšana. Zīmējumā var attēlot teksta saturu un rezultātā skolēns atcerēsies savu piedzīvoto tādējādi veicinot teksta izpratni, kas ir lasītprasmes apguve (Anspoka: 2008).

Jaunākajā skolas vecumā skolēna uzmanība no netīšas pāriet uz tīšo. Tas nozīmē, ka skolēns spēj uztvert ne tikai sev interesējošo informāciju. Tā ir izteiktāka, vieglāk ir koncentrēties, bet jāatceras, ka to var darīt ievērojot vienu tēmu. Pirmajās klasēs skolēna uzmanība ļoti lēnā, viņš grib ātri pārslēgties no viena uz otru neiedziļinoties. Tas ir arī saistīts ar tehnoloģiju laikmetu. Ja bērns daudz laika pavada pie viedtālruniem, planšetdatoriem vai citām tehnoloģijām, viņš pierod ātri saņemt krāsainu, daudzveidīgu informāciju. Skolā mācīšanas process ir lēnāks, akadēmiskāks, nav vizuāli tik spožs, līdz ar to skolotājam ir jābūt sevišķi prasmīgam veicināt skolēna vēlmi apgūt ko jaunu, tāpēc ļoti pateicīgi jaunas vielas apguvē ir eksperimenti un radošu darbu veikšana jaunas vielas apguvei (Anspoka: 2008).

Sākumskolas skolēniem ir izteikta domāšanas procesu attīstība- no uzskatāmi konkrētas uz abstrakti loģisko. Skolēniem ir svarīgi katrā tekstā saskatīt loģiku, mācīt salīdzināt un analizēt, klasificēt konkrētas lietas. Lai skolēnam vieglāk būtu uztvert kādu lietu, ir nepieciešami uzskates materiāli. Viņam to vajag gan apskatīt, gan aptaustīt, izmēģināt. Vēlākās klasēs palielinās spēja uztvert abstrakti, tēlaini, pietiek ar lietu parādīšanu. Jaunākajās klasēs skolēna uztvere vēl nav tik attīstīta, tāpēc ir ļoti nozīmīga tieši radošas domāšanas veicināšana- fantāzijas, asociācijas, iztēles izmantošana. Tieši iztēle ir tā, kas jaunāko klašu vecumā skolēnam veicina domāšanu, kā arī veidojas emocionāla attieksme pret jaunapgūto vielu, tekstu.

Šajā vecumā skolēniem patīk labāk runāt nevis rakstīt. Tas ir vecumposms, kad skolotājam ir tas jāizmanto- tieši pārrunu veidā kopīgi analizējot, skolēniem ir vieglāk izprast izlasīto tekstu. Dzirdot citu klases biedru redzējumu par kopīgi izlasītu tekstu, veicina teksta

apguvi un izpratni par to. Tāpat pārrunu veidā skolēni var dalīties ar savu personīgo pieredzi, uzskatiem, teksta analīzi.

Lai sākumskolas skolēns apgūtu lasītprasmi, jāņem vērā skolēna fizioloģiskās, kognitīvās attīstības, emocionālās attīstības un saskarsmes mijiedarbība. Mūsdienās nepietiek tikai ar reproduktīvās mācīšanas veidu, ar to, ka skolēns apgūst konkrētu latviešu valodas zināšanu, prasmju kopumu, vispārpieņemtās vispārīgās prasmes, nemainīgus uzskatus, metodes un noteikumus, kas bija nepieciešami, lai tiktu galā ar iepriekš pazīstamām situācijām (Anspoka: 2008, 148). Mēs šobrīd dzīvojam multikulturālā vidē, kur ir daudz kultūru sabiedrība, ir plašas iespējas redzēt visu, kas notiek pasaulē, gandrīz visi skolēni ir interneta lietotāji. Tāpēc svarīgi ir mācīt bērnam orientēties tādā vidē, izvērtēt konkrētas situācijas, pieņemt lēmumu, kā rīkoties, veidot savu redzējumu un spriedumu, izteikt tos, izmantojot konkrēto valodu, kultūru.

Kreisā smadzeņu puslode ir loģiskā puslode, kas ir atbildīga par valodas attīstību, loģisko domāšanu, bet labā puslode par intuitīvo- tā analizē attēlus, nodrošina telpisku domāšanu. Cilvēkiem, kuri visu dara ar labo roku par dominējošo uzskata kreiso smadzeņu puslodi, kas koordinē labo roku, savukārt, kreīliem dominējošā ir labā puslode, kas koordinē kreiso roku. Tāpēc vērā jāņem fakts, ka labrociem būs izteiktāka loģiskā domāšana, turpretī kreīliem ir izteiktāka tēlainā domāšana (Anspoka: 2008, 149). Interesanti, ka jaunāko klašu skolēniem izteiktā dominē labā smadzeņu puslode, kas veicina radošo, tēlaino domāšanu (Smits: 2000), tādēļ skolēniem vieglāk jaunu vielu ir vieglāk uztvert caur rotaļu, kur tiek izmantota fantāzija, skolēniem gribas aptaustīt un izmēģināt. Skolēni ir zinātkāri, viņiem ir vēlme pēc kaut kā jauna, kaut kā interesanta, vēlas noskaidrot dažādu lietu likumsakarību, skolēniem piemīt vēlme sadarboties ar saviem klases biedriem, tāpēc tas ir jāizmanto un jānodod uzdevumi, kur to var realizēt. Lai veicinātu abu smadzeņu pušu līdzsvarošanos, mācību uzdevumiem ir jābūt tādiem, kas rosina iztēli, veicina domāšanu, tajā pat laikā tiem ir jābūt interesantiem un viņiem saistošiem gan pēc satura, gan formas (Anspoka: 2008, 149).

Sākumskolas skolēniem izteikti dominējošs izziņas process ir iztēle. Galvenokārt, tā ir reproduktīvā iztēle, bet ir arī radošums, kas skolēns, piedzīvojot jaunas situācijas, izmanto savas zināšanas, pieredzi. Šajā vecumā skolēni ir spējīgi iedalīt noteiktus objektus pēc vairākām īpašībām.

Bērniem šajā vecumā ir strauja intelektuālā attīstība- no konkrētas domāšanas viņi pāriet uz abstrakti loģisko domāšanas veidu. Tas nozīmē, ka attīstās viņu spējas salīdzināt, atrast kopsakarības, pretstatus. Skolēni spēj uztvert vienu lietu, objektu no dažādiem

rakursiem. Ja skolēns rod iespēju izprast lietas būtību, tās redzot, aptaustot, dzirdot, saožot, pagaršojot, tad pakāpeniski notiek abstraktās domāšanas attīstība, skolēns spēj to izdarīt arī abstrakti prātā (Anspoka: 2000). To ņemot vērā lasāmviela ir jāizvēlas saistoša, lai tie rosinātu skolēnu iztēli, radītu interesi, lasot tekstu varētu paust savu personīgo attieksmi, lasīto varētu salīdzināt ar citu tekstu. Bērni šajā vecumā posmā vārdu lasot labāk uztver un atceras lasot visu kopā nevis atsevišķi pa burtiem. Tas nozīmē, ka rūpīgi jāizvēlas teksta saturs un vārdu krājums, ko dot skolēniem lasīt. Bērniem ir jāuzdod mācīties dzejoļus no galvas, jo, trenējot un izmantojot mehānisko atmiņu, attīstās loģiskā atmiņa.

Tā kā bērniem šajā vecumā ir runāt vieglāk kā rakstīt, ļoti labs iemācīšanas veids ir vairakkārt atkārtot vienu un to pašu, tādā veidā nostiprinās iegūtās zināšanas un skolēns labāk uztver teksta saturu, domu.

Šajā vecumā skolēna uzmanība kļūst tīša, tāpēc tam ir jāpievērš sevišķa nozīme. Skolotāja rakstītajam uz tāfeles, skolēna pierakstītais burtnīcās, klasēs, dienasgrāmatās jābūt skaidri uztveram- tiem jābūt precīziem, skaidriem. Ja skolēnam mācību saturu piedāvā uztvert caur vienu maņu orgānu, viņš uztver ar vienu, ja to piedāvā uztvert ar diviem, respektīvi, visu, kas vien iespējams, jāļauj uztvert ar maņām: redzamo ar redzi, dzirdamo ar dzirdi, ožamo ar ožu, garšojamo ar garšu, taustāmo ar tausti. Ja kādi objekti uztverami ar vairākām maņām reizē, tad tie arī jāuztver ar vairākām maņām uzreiz”. Šādā veidā bērni elementārāk skatīto, dzirdēto, lasīto attiecināt uz savu pieredzi, vieglāk ir veidot frāzes, kurās viņš prot izteikt konkrētus izteiksmes līdzekļus (Anspoka: 2000, 151).

Ja skatās uz atmiņu kā izziņas procesu, tad jāatceras, ka jaunāko klašu skolēniem dominējošā ir mehāniskā atmiņa. Tas nozīmē, ka vairakkārt atkārtojot vienu un to pašu, skolēns labi to iegaumē. Loģiskā atmiņa sākumskolas periodā ir jātrenē, lai veicinātu skolēnu domāt, jo domāšana, savukārt, ir cieši saistīta ar atmiņu. Jāatceras, ka skolēniem ir dažādi atmiņu tipi- vieni vieglāk uztver redzēto vai rakstīto, otri- dzirdēto. Tas nozīmē, ka mācību procesā ir jāizmanto dažādu veidu uzdevumi, lai bērni, kam ir dažādi atmiņu tipi, spētu uztvert mācīto. Jaunāko klašu vecuma grupas bērniem ir izteikta tāda īpašība kā precīza atdarināšana, tāpēc skolotājam runājot un lasot jāpievērš uzmanība, lai viņa runa būtu skaidra, precīza, labi dzirdama visiem skolēniem, ar izteiktu intonāciju, ieturētām pauzēm. Lai tas būtu mērķtiecīgs, nedrīkst izmantot pārāk daudz mehāniskos mācību vingrinājumus, jo tie neļauj skolēnam attīstīt valodu. Šādi vingrinājumi var būt tikai kā papildus rīks valodas apguvei kādas konkrētas prasmes izkopšanai nevis valodas apguvei kopumā.

Katrā vecumposmā ir sava vadošā attīstītājdarbība, attīstības virzītājspēks, konkrēti psihiskie procesi, kas attīstās, kā arī jaunveidojumi, kas rodas attīstības procesā. Savukārt, Ļ. Vigotskis uzskata, ka īpaši svarīga mācību procesā ir atziņa, ka jāorientējas nevis uz to, kāds ir pašreizējais skolēna attīstības līmenis, bet gan uz to, ko skolēns varētu sasniegt pedagogu vadībā (Anspoka: 2008, 151).

Sākumskolas vecuma bērniem ļoti izteikta kustību aktivitāte, un tā ir jāņem vērā mācību laikā. Skolēni ilgstoši nespēj nosēdēt mierā vai koncentrēties ilgstoši vienai darbībai. Šajā vecumā lielie muskuļi ir attīstītāki kā mazā muskulatūra, arī redze veļ nav pietiekami labi attīstījusies. Ļoti svarīgi ir ņemt vērā atšķirības starp meiteņu un zēnu attīstību, kas šajā vecuma posmā ir ļoti izteiktas. Puiši šajā vecumā ir muskuļotāki, turpretī meitenes ir smagnējākas. Meitenes ir uzcītīgākas, zēni pretēji, toties vieglāk ietekmējami ar racionālākiem paņēmieniem. Zēnu bioloģiskais vecums šajā vecumposmā ir mazāks nekā meitenēm, toties zēnu ātrāk attīstās smadzeņu asimetrija, viņiem ir asāka dzirde.

Dažāda ir arī skolēnu attīstība valoddarbības pieredze, kognitīvā, emocionālā un sociālā gatavība latviešu valodas satura apguvei (Anspoka: 2008, 152). Tāpat jāņem vērā, ka skolēniem ir dažāda etniskā piederība, ir bērni ar dažādiem traucējumiem- redzes, dzirdes, kustību, ar dažādu mācīšanās stilu. Nedrīkst aizmirst arī bērnus, kas apgūst mācības patstāvīgi pat bez pieaugušo līdzdalības, kuriem ir mācīšanās un jauna apgūšanas kāre, uzcītība, viņi prot labi lasīt un rakstīt. Šie bērni parasti neskatoties uz ātro lasīšanu un domāšanu, raksta lēnāk, tas viņiem sagādā grūtības. Šādi bērni parasti ir hiperaktīvāki, tāpēc skolotājam ir jārod iespēja nodarbināt šos bērnus atbilstoši viņa attīstībai.

Jāņem vērā bērna fizioloģiskās, psiholoģiskās un sociālās īpatnības, pieņemot, ka tas ir viens veselums un savstarpēji saistīts, tāpat jāņem vērā katra bērna attīstība noteiktā kultūras vidē- gan sabiedrībā, gan šaurākā vidē- mājās, ģimenē, skolā. Vide ir tieši tā, kas bērnam sniedz kopsakarību starp dzīvi un valodu. Tā kā skolēna motivācija kaut ko izzināt saistīta tieši ar cilvēku mijiedarbību noteiktā vidē, bērniem jārada iespēja izzināt un mācīties brīvā atmosfērā, vidē. Jāraugās, lai uzdots uzdevums būtu skolēnam saistošs, lai būtu interesants, lai rosinātu bērnu domāt, spriest, vērtēt, lasīt, meklēt, rakstīt.

Nevar aizmirst to, ka katram skolēnam atsevišķi ir savas vispārējās attīstības spējas- valodas, radošās darbības. Skolēna vispārējā attīstība notiek atšķirīgā ātrumā no mācīšanās ātruma. Jāņem vērā to, ka ir skolēni, kas spējīgi sasniegt augstus mācību sasniegumus, kuriem piemīt domāšanas oriģinalitāte, lielas darbaspējas (Able children in ordinary school: 1997). Šis ir vecums, kad skolēni ir atvērti, empātiski, kad viņiem empātiju ir viegli iemācīt.

Mērķtiecīgas sarunas ar citiem bērniem vai pieaugušajiem spēj viņos radīt uzticību, ietekmēt viņu uzskatus par ētikas normām. Tās attīsta spēju ieklausīties, empātiju, uztvert informāciju un spēt to izstāstīt tā, lai citi to saprot, piedalīties dialogā.

Sākumskolas vecuma bērniem ļoti patīk veidot savus jaunvārdus, pārveidot esošus vārdus, izmantot žargonus, tos viņi pielieto savā runā. Šo īpatnību skolotājs var ņemt vērā un iesaistīt mācību procesā, tādējādi radot skolēniem saistošu jaunas vielas apguvi. Ņemot vērā to, ka jaunāko klašu bērniem vairāk patīk runāt nekā rakstīt, lasītprasmi var apgūt kā integrētu mācību saturu, saglabājot līdzsvaru starp runāšanu un rakstīšanu. Runāšana ir apgūstama izmantojot dažādas intonācijas, mainot runāšanas ātrumu, uzsvarus. Mācot lasītprasmi caur runāšanu ir jāizsver, kurā gadījumā teksta apguve ir pietiekama tikai ar runāšanu, kurā ir nepieciešama arī rakstīšana, lai lasītprasmi nostiprinātu.

Nevar pārspīlēt mutvārdu un rakstu runas atšķirības, to lietojumu komunikācijas procesā (katrai runas izpausmes formai ir sava vieta atbilstoši saziņas mērķim un situācijai) (Anspoka: 2008). No kā izriet, ka rakstītie darbi, tādi kā diktāts nav pašmērķis, bet tas ir kā līdzeklis konkrētā satura apgūvē, arī mutvārdiska teksta atstāstīšana palīdz apgūt lasītprasmi-runas izkopšanu, teksta apgūšanu.

Nozīmīga ir katra bērna līdzdalība stundā. Neskatoties uz dažādiem attīstības līmeņiem, ir jāpanāk, ka katrs skolēns stundā strādā ar maksimālo atdevi atbilstoši savām spējām. Aktīva mācīšanās jāpanāk, sadarbojoties skolēnam vienam ar otru. Jāņem vērā, ka grupas darbs ir produktīvs tikai tādā gadījumā, ja visi grupas dalībnieki piedalās darbā ar pilnu atdevi. Svarīgi, lai grupa būtu daudzveidīga- dažādu tautību, gan zēni, gan meitenes, katram sava loma un nozīme.

Lai lasītprasmes apguve notiktu raitāk, skolēniem būtu lielāka motivācija, ir iespēja izmantot mūsdienu tehnoloģijas, tādējādi radot interesi, jo pati darbība motivē mācīties.

Izvēloties mācību līdzekļus jaunāko klašu skolēniem, jāņem vērā skolēnu sociālā attīstība. Šajā vecumposmā bērniem ir aktuāla saskarsme ar citiem- gan skolēniem, gan skolotājiem. Skolēni apgūst lietišķu saskarsmes stilu- to veido skolotājs, veidojot klases komunikāciju, veidojot grupu darbus, kur skolēniem ir jādarbojas pa divi vai lielākā grupā, kur viņi ir spiesti uz klausīt viens otru un respektēt. Šajā gadījumā ļoti svarīgs ir skolotāja paraugs, kā viņš veido attiecības ar saviem skolēniem, jo šajā vecumposmā bērniem pieaugušais ir liela autoritāte.

Pirmajā divās klasēs skolotājs dominē kā autoritāte, 3. un 4. klasē skolēniem palielinās nepieciešamība pēc draugiem, vienaudžiem, tāpēc draugu viedoklis kļūst svarīgāks. Šajā vecumā bieži draudzība nav sevišķi noturīga- tā ātri sākas un ātri beidzas, parasti par draugiem tiek uzskatīti tie klasesbiedri, kas ar kaut ko dalās, kas palīdz. Tāpat jāņem vērā, ka šajā vecumposmā klases kolektīvā sāk veidoties līderi un atstumtie, veidojas zēnu un meiteņu apvienojumi. Skolēni sāk spēlēt divas lomas- viena skolā, otra- mājās. Ļoti izteikts ir lielīšanās un sacenšanās gars. Šīs rakstura īpašības jāņem vērā skolotājam mācību procesā, piemēram, skolotājam ir jābūt uzmanīgam liekot sacensties savā starpā, lai vēlāk netieši skolēni tiktu iedalīti zaudētājos un uzvarētājos, tādā veidā veicinot sašķeltību klases kolektīvā. Svarīgi, lai šādu uzdevumu rezultātā netiktu aizskarts kāds, nepazeminātos skolēna pašvērtējums, lai neprovocētu uz agresiju, nevēlēšanos draudzēties savā starpā.

Mācību procesa laikā ir ļoti svarīgi radīt un saglabāt pozitīvas emocijas, lai informāciju nodrošinātu ilglaicīgā atmiņā, jo, pirmkārt, emocijas un emocionālās asociācijas smadzenēm ir svarīgākas nekā kognitīvā sapratne. Otrkārt, limbiskās smadzenes pārvalda mūsu izpratni par vērtību un patiesību. Kaut arī mēs būtu pieņēmuši informāciju par patiesu, vienīgi tad, kad ar limbiskās sistēmas palīdzību tai rasta saistība ar jūtām, tā mūsu acīs iegūst vērtību. Treškārt, informācija ar stipru piesaisti vai jūtām tiks saglabāta ilglaicīgajā atmiņā” (Anspoka: 2008, 157).

Skolēnam par paveikto darbu ir jābūt gandarītam, viņam ir jābūt priecīgam par savu radošumu, par idejām, par argumentētu viedokli.

Nekādā gadījumā skolēnus savā starpā nedrīkst salīdzināt, kritizēt citu priekšā, izsmiet. Tāpat jāizvērtē, kā skolēns reaģēs, ja viņa darbu bez iepriekšējas atļaujas publiski lasīs citiem priekšā. Jebkurš skolēna panākums ir jāvērtē. Drīkst kritizēt skolēna paveikto, bet nekādā gadījumā nedrīkst kritizēt pašu skolēnu. Pie kam kritikai ir jābūt pamatotai, konstruktīvai, tā nedrīkst būt personiska. Organizējot mācību procesu, svarīga ir publiska skolēnu uzslava- tas cels bērnu pašapziņu, tajā pat laikā tai jābūt atbilstošai panākumiem, orientēta uz optimismu.

Lai to realizētu, mācību procesa vide jānodrošina labvēlīga, mācīties rosinoša vide, kur skolēns var dabūt atbalstu, rast atbildes uz neskaidrībām, bērns jūtas droši un nebaidās jautāt, ja kaut kas ir nesaprotams. Skolotājam ir jābūt atvērtam, gatavam uz klausīt un izskaidrot. Jāļauj bērniem demonstrēt savas idejas, veiksmīgi līdzpārdzīvot neveiksmes, mācīt tās pārdzīvot, tādā veidā radot skolēnam drošības sajūtu un ticību saviem spēkiem.

Mācību procesa laikā skolēnam var uzdot uzdevumu būt skolotāja lomā, jo mācot citus, iemācās arī pats. Īpaša iezīme šajā vecumā ir pašvērtējuma prasmju veidošanās. Sākumskolas vecuma bērniem tas ir īpaši augsts, sevišķi tas ir paaugstināts afektīvajiem bērniem (Anspoka: 2008, 156).

Apkārtējo kritika, uzslavas, prasīgums pret sevi iet roku rokā ar skolēna pašvērtējumu, tāpēc latviešu valodas mācību saturam un metodikai jābūt tādai, lai skolēnu motivētu, izceltu un sekmētu bērna emocionālo attīstību. Tā saistīta ar skolēna domāšanu, jūtām, gribu, motivāciju. Nedrīkst aizmirst, ka bērni ir dzīvi cilvēki ar savu vecumam atbilstošu tai pat laikā individuālu attīstības līmeni- viņu izglītošanas procesā ir jāņem vērā bērnu fizisko un garīgo attīstību. Ja jaunāko klašu vecumā bērnu iekšējo pasauli atstāj novārtā un pietiekami neattīsta, viņš sāk slimot, fiziski netur līdzīgu mācību procesam. Lai bērns varētu attīstīties, viņam ir nepieciešama drošības, mīlestības un stabilitātes sajūta (Anspoka: 2008, 157). Skolēna sekmes uzlabojas, ja skolēns spēj kontrolēt pašu mācību procesu, viņš to var kontrolēt, ja jūtas fiziski un emocionāli stabils. Skolēns labāk mācās arī, ja tiek dota iespēja pašam lemt, uzņemties iniciatīvu, izplānot, tādējādi radot iespēju kļūt patstāvīgam un lemttiesīgam. Jāļauj skolēnam mācīšanās pieredzi balstīt uz panākumiem nevis neveiksmēm. Ja skolēnam tiek dots laiks un iespēja iedziļināties mācību saturā, ar ko viņš strādā, viņā veidojas pozitīvās emocijas, kas iet roku rokā ar labāku mācību vielas apguvi, nostiprinās viņa prasmes un zināšanas.

Pārzinot jaunākā skolas vecuma bērnu vecumposma fizioloģiskos, psiholoģiskos un sociālās īpatnības, pedagoģiskajā procesā skolotājs spēj mērķtiecīgāk plānot savu rīcību un izprast, paredzēt skolēnu rīcību, izvērtēt pedagoģisko darbību, pieņemt precīzākus lēmumus turpmākā darba vadīšanā (Anspoka: 2008, 157).

Analītiska domāšana akadēmisko mācīšanos pārvērš par jēgpilnu mācīšanos. Tas ir jāņem vērā, jo analītiska domāšana ir tā, ko izmantojam demokrātiskā vidē. Tas ir īpaši svarīgi, ņemot vērā to, ka pasaule mūsdienās ir informatīvi un politiski atvērta un cilvēkam jābūt kritiskam un objektīvam. Lai spētu domāt objektīvi, skolēnam ir jābūt objektīvam priekšstatam par konkrēto tēmu, jābūt izvērtēt, salīdzināt, pretstatīt. Skolēnam ir jāprot risināt sarežģītas lietas, situācijas, jāprot kritiski izvērtēt apstākļus, pieņemt lēmumus, izvērtēt citus viedokļus. Analītiskas domāšanas pamatā ir jautājums, problēma, ko nepieciešams atrisināt. Tas nozīmē, ka skolēnam ir jāiegūst par šo problēmu informācija, jāpieņem lēmums, kā tikt ar to galā. Tas ir samērā aktīvs process, ar kura palīdzību tiek asināts skolēna prāts. Cilvēkiem vispār ir dabiska vēlme izzināt kaut ko, uzzināt kaut ko jaunu- tas ir labs

katalizators veiksmīgai mācību vielas apguvei, ko vajag izmantot. Mācību process ir efektīvs, ja mācību laikā skolēns izmanto savu iepriekš gūto pieredzi un skolotāja piedāvāto informāciju un liek to kopā. Tā veidojas abu savienojumu sadarbība, atbildes uz jautājumiem, problēmu risināšana, objektīvs redzējums konkrētā uzdevumā, problēmā. Šādā veidā tiek apgūta jauna valoddarbības, mācīšanās, sadarbības pieredzi (Anspoka: 2008, 158).

Skolēns izmanto domāšanu tad, kad tiek risina kādu problēmu, izmantojot savu personīgo pieredzi un skolotāja doto informāciju. Tāpēc jāņem vērā tas, ka skolēnu atbildes uz vienu un to pašu jautājumu var būt atšķirīgas. Lai veicinātu domāt, ir jābūt stimulam to darīt. Mācību procesa laikā uzdevumā jābūt kādai problēmai, ko skolēns spēj atrisināt un nonākt pie secinājumiem, izmantojot savas zināšanas un pieredzi un skolotājas sniegot informāciju. “Valodas mācībā jāiziet no bērna runas, no kuras jāatvasina likumi tā, ka skolēna neapzinīgā spēja top par apzinīgu” (Anspoka: 2008, 158).

Mērķtiecīga lasītprasmes apguve veicina personības attīstību. Skolēns lasot un izprotot tekstu attīsta savu inteliģenci, veido ētiskās vērtības. Lai to apgūtu, veidojot mācību saturu ir jāņem vērā tādi personības attīstoši faktori kā tieksme pēc brīvības un patstāvības, tieksme pašizteikties, vēlēšanās būt novērtētam un ievērotam. Lai spētu apvienot mācību satura apguvi un skolotājas metodiku, jābūt ciešai saiknei skolotājam ar skolēnu.

Mācību saturs, skolotājs un skolēns ir cieši saistīti. To galvenās kopīgās iezīmes ir mācību uzskats, motīvs un mērķis. Skolotāja augstākais uzdevums ir iemācīt skolēnu domāt. Skolēnam un skolotājam savstarpēji sadarbojoties veidojas abpusēja darbība, kurā notiek mijiedarbība, kur sadarbojas abas puses, apmainoties ar informāciju, apgūst ideju un izturēšanās manieres. Skolēns tiek bagātināts kultūrā.

Personības attīstībai nepieciešami trīs komponenti: intelektuālā, emocionālā un gribas darbība. Mācību gaitā nedrīkst pieļaut mehānisku faktisko zināšanu iekalšanu galvā, neizprotot jēgu, kritiski neizanalizējot. Nevar fokusēties tikai uz intelektuālo formālo izveicību, loģisko domāšanu, neiekļaujot garīgo pienesumu. Novirzes no pilnvērtīgas lasītprasmes apguves rodas, ja netiek izkopta skolēna inteliģence.

Mācību procesā nepieciešama galva, sirds un muskuļu vienība, ir svarīga arhaiskā, maģiskā un mentālā apziņa, no kurām pēdējā nedrīkst būt dominējošā (Anspoka: 2008). Ļoti svarīgi ir nodarbināt ne tikai skolēna prātu, bet arī dvēseli. Šo kopumu sauc par integrālo apziņu.

No tā var secināt, ka lasītprasmes apgūšanai ir nepieciešams attīstīt kognitīvo sfēru, kas ietver zināšanas, izpratne par notiekošo, atbildes reakcija, afektīvo sfēru, kas ietver emocijas, un psihomotorisko sfēru, kas ir visas fiziskās darbības- muskuļu darbības. Humānās demokrātijas funkcija ir pašizteikšanās. Tas nozīmē, ka apgūstot lasītprasmi, izmantojot latviešu valodas mācību satura specifiku, vissvarīgākais nosacījums ir skolotāja un skolēna saikne. Skolotāja un skolēna attiecībās jābūt patiesums, cieņa, uzticēšanās, bet mērķim ir jābūt apgūt lasītprasmi. Lasītprasmes mācīšanās un arī visa mācīšanās procesa jēga ir palīdzēt cilvēkam atvērties un gūt zināšanas, no kurām viņš attīstās un pilnveidojas kā indivīds. Svarīgākais skolēna attīstībā ir viņa motivēšana pašam attīstīties, izzināt, radīt viņā interesi apgūt kaut ko jaunu. Ir jāaktivizē bērna pašdarbības mācību process, radot iespēju skolēnam pašam izpētīt, izmēģināt, atrast atbildes. Tā ir dabiska bērna attīstības būtība, ko var skolotājs ar mācīšanas veidu veicināt vai kavēt. Bērnām ir dabiska vēlme izzināt visu pašam, tāpēc personības veidošanās līdzeklis ir ļaut bērnam pašam izvēlēties mērķi un veidu, kā mērķis tiek sasniegts. Pats svarīgākais šāda mērķa sasniegšanu jāļauj skolēnam pašam arī novērtēt.

Jaunāko klašu vecumposmā bērniem pašiem patīk veidot interesantas skaņas, vārdu salikumus, tāpēc ļoti veiksmīgi skolēni paši arī atklāj likumsakarības starp vārdu skanējumu, nozīmi, lai skolēnam rodas gandarījums no paša paveiktā. Izziņas darbība virzāma tā, lai visa jaunā “atklājējs” un katra nākamā uzdevuma “iniciators” ir pats skolēns (Anspoka: 2008, 161).

Skolēni sākumskolas vecumposmā ir motivētāki un labāk apgūst lasītprasmi, ja viņi tiek iesaistīti mācību procesā, viņu paveiktais tiek novērtēts un atzīts kā veiksmīgs skolēna jaunatklājums. Tādā veidā radot skolēnam priekšstatu, ka iegūtās zināšanas ir viņa personiskais atklājums (Svence: 1999).

1.3. Lasītprasmes attīstības mērķis un saturs

Lai lasītprasmes satura apguve būtu pilnīga, skolēna jaunāko klašu vecumposmā jāprot izmantot savu vārdu krājums, lai pilnvērtīgi veidotu sarunu konkrētā situācijā. Skolēnam jāprot rakstīt, runāt, klausīties un lasīt. Jāmāk sakārtot savas domas loģiski, pamatot savu redzējumu, spriedumu. Skolēnam ir jābūt izpratnei par savas tautas atspoguļojumu valodā. Viņam ir jāprot izmantot dažāda veida literatūra, jāprot atrast informācija, lai varētu sekmēt sava mācību procesa norisi. Skolēnam jāprot prognozēt konkrētas situācijas attīstību un rezultātu. Tekstu jāuztver pilnīgi, detalizēti un kā kopumu. Jāuztver galvenā doma. Jāprot

izteikties un veidot tekstu par konkrētu tēmu, atstāstīt lasītu vai dzirdētu tekstu, uzstāties ar savu tekstu, sazināties un vedot dialogu ar klasesbiedru vai skolotāju.

Jaunāko klašu skolēns 4. klasē prot veidot tekstu, apkopojumu par kādu tekstu, izveidot vēstuli, afišu, ielūgumu, apsveikumu, sludinājumu.

Valodas kompetences ietvaros skolēns prot valodas pamatfunkcijas, pazīst burtus, ciparus. Prot atšķirt latviešu valodu no citas valodas. Prot izšķirt literāro valodu no neliterārās.

Lasītājiem parasti māca vispirms sākt lasīt pareizi, pēc tam ātri un tad iesaistīt runas un rakstu valodas elementus, piemēram, gramatiku un interpunkciju. Kad zemākā līmeņa prasmes tiek izmantotas arvien automātiskāk, lielāka uzmanība var tikt pievērsta lasītā teksta izpratnei. To apstiprina ASV Nacionālās lasītprasmes ekspertu grupas iegūtie dati, kuros apgalvots, ka „tekoša lasīšana sekmē lasītā teksta izpratni, jo atbrīvo kognitīvos resursus teksta interpretēšanai (Lasītprasmes mācīšana Eiropā: konteksts, rīcībpolitika un prakse (Teaching Reading in Europe: Contexts, Policies and Practices): 2011, 31).

Skolēns lasītprasmi apgūst arī citos priekšmetos, ne tikai latviešu valodā un literatūrā. Liela uzmanība lasītprasmes apguvei tiek veltīta lasīšanai, spriestspējai, skaņas un vārda pareizai izrunai, glītrakstīšanai, vārdu krājuma paplašināšanai, radot vēlmi apgūt valsts valodu. Lasītprasmes veicināšana notiek arī tādās mācību stundās kā dabaszinības, lasot jauno mācību vielu un analizējot to, matemātikā, apgūstot teksta uzdevumu saturu.

Lai gan daudzas valstis ir noteikušas mācību mērķus lasītā teksta izpratnei, bieži vien izglītības satura vadlīnijās nav iekļauta dažādu stratēģiju izmantošana, it īpaši pamatskolā. Tomēr kopumā valstīs ir izveidotas labas izglītības satura vadlīnijas, un uzmanība vairāk būtu jāpievērš vadlīniju īstenotājiem - skolotājiem (Lasītprasmes mācīšana Eiropā: konteksts, rīcībpolitika un prakse (Teaching Reading in Europe: Contexts, Policies and Practices): 2011).

Sākumskolas un vidējās izglītības pirmā posma izglītības satura norādēs uzsvērts, ka ir svarīgi veicināt skolēnu lasītinteresi un lasītprieku. Šos mērķus var sasniegt dažādi. Metodiskā literatūra un Eiropas valstu izglītības satura norādes iesaka teksta apgūvē pamatotu sadarbīgo mācīšanos, daudzveidīgu lasāmo materiālu nodrošināšanu, ļaut skolēniem lasīt to, kas viņiem sagādā prieku un interesē, un viesoties tādās vietās vai pie tādiem cilvēkiem, kur cieņā ir grāmatas. Skolēniem var piedāvāt lasīt visiem vienu materiālu un pēc tā izlasīšanas pārrunāt lasīto, lai veicinātu teksta interpretācijas un nozīmes rašanas prasmi. Īrijā izglītības satura vadlīnijas nosaka, ka skolēni iesaka viens otram grāmatas un lūdz ieteikumus no citiem.

Somijā un Zviedrijā skolotājiem ieteikts iesaistīt jaunākos skolēnus pārrunās par kopīgu izlasītā materiāla pieredzi un īpašām literatūras iezīmēm (Lasītprasmes mācīšana Eiropā: konteksts, rīcīpolitika un prakse (Teaching Reading in Europe: Contexts, Policies and Practices): 2011).

Nav jābaidās, ka pietrūks laika izlasīt visus mācību līdzeklī iekļautos literāros darbus. Daiļdarba lasīšana un saprašana prasa laiku, steiga un skolēnam nepieciešamais lasīšanas apjoms rada negatīvu lasītāja pieredzi un kavē lasīšanas motivācijas veidošanos (Kalve: 2010, 16). Pats svarīgākais skolēniem radīt priekšstatu un izpratni par konkrētas tēmas, autora, laika daiļliteratūras nozīmi un saturu. Lielāks ieguvums ir skolēniem izlasīt un izprast vienu tekstu nevis pavirši apskatīt vairākus. Veltot vairākas stundas viena daiļdarba apskatei un analīzei, skolēni iedziļinās un viņiem rodas plašāks priekšstats un zināšanas par konkrēto autoru vai nozari.

Lasītprasmes apguves saturs ir apskatāms no diviem aspektiem- faktoloģiskā un un procesuālā. Faktoloģiskais process ir sistemātiski sakārtots mācību izdevums- visi teksti, kas paredzēti, lai apgūtu konkrētas prasmes, zināšanas. Tie ir teksti, kuri satur informāciju par valodas likumsakarībām, spēļu, rotaļu aprakstus u.c. Savukārt, procesuālā daļa ir skolotāja un skolēna sadarbība un patstāvīga mācīšanās un vērtēšanas kompetenci attīstošās mācību organizācijas formas un metodes, kas sekmē skolēna valodas, komunikatīvās, sociālkultūras un patstāvīgas mācīšanās kompetences veidošanos (Anspoka, Tūbele: 2015, 21). Starp abiem procesiem ir saistība, jo latviešu valodas mācību saturs ir līdzeklis skolēna personības attīstībai.

Latviešu valodas mācību saturs sākumskolā sastāv no gramatiskās, semantiskās un pragmatiskās sfēras. Skolēnam ir dota iespēja vienlaikus mācīties gan gramatiku, gan vārdu krājumu, gan apgūt prasmī izmantot sev zināmās leksikas un gramatiskās formas jaunās situācijās.

Mācoties savstarpēji sadarbojoties, svarīgi ir gan skolēna izvēle, ko mācīties, gan uzdevumu noformulējums mācību grāmatās, gan mācīšanos stimulējoši līdzekļi, kādi tiek izmantoti mācībās, gan savu un citu skolēnu sasniegumi un novērtējumi.

Lasītprasmes apguves procesā svarīgākie komponenti ir šādi:

- mācību mērķis un uzdevumi;
- mācību saturs;
- mācību metodes, to paņēmieni un mācību organizācijas formas;
- lasītprasmes apguves rezultāti.

Lasītprasmes apguves satura apguves saturs balstās uz diviem savstarpēji saistītiem principiem:

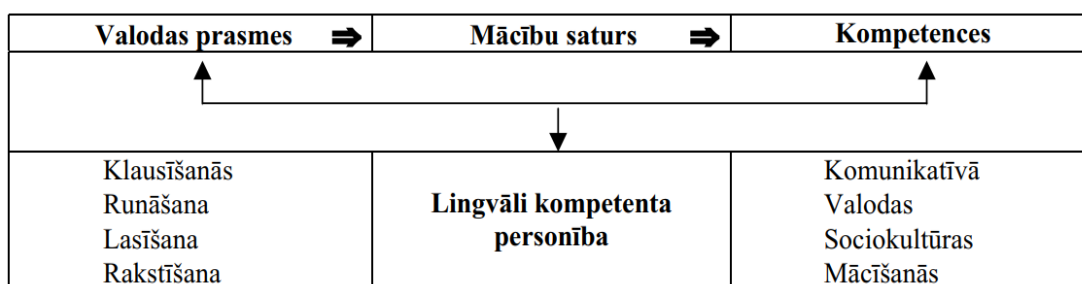
- vispārdidaktiskie principi, kas ietver izglītības, attīstības un audzināšanas vienotības principus, zinātniskuma principu, teorētiskās un praktiskās darbības vienotības principu, sistemātiskuma principu;
- lingvodidaktiskie principi, kas ietver sociālkultūras konteksta kā darbības fona principu, runas darbības veidu integritātes principu (Anspoka, Tūbele: 2015, 22).

Lasītprasme apguves procesā lingvokulturoloģiski orientētie temati, ka paredz ietver tādus lasāmos tekstus, kas dod iespēju saprast kopsakarību starp izlasīto tekstu kā zīmju virknējumu un valodu. Lasītprasmes apguve ir vienlaikus arī sava etnosa un citu etnosu kultūras apguve.

Apgūstot lasītprasmes saturu atbilstoši mācību mērķim, nozīmīga ir ne tikai skolēna intelektuālā attīstība, bet arī viņa audzināšana. Tas nozīmē, ka lasītprasmes apguves saturam un metodikai ir jābūt tādai, lai skolēnam palīdzētu apgūt ne tikai mutvārdu un rakstu runas prasmes, bet arī vispārīgas prasmes, kas ietver prasmi izmantot latviešu valodas zināšanas informācijas iegūšanā, saziņā ar citiem cilvēkiem, citā mācību priekšmetā. Ņemot vērā to, ka apgūstot lasītprasmi, ir jāapgūst arī valsts kultūra, lasītprasmes apguves saturam ir jābūt sistēmiskam un mērķtiecīgam, lai palīdzētu skolēnam veidoties kā lingvālai personībai (skat. 1.1. tabulu).

1.1. tabula

Lingvālas personības veidošanās

Tematos iespējams saskatīt kopsakarību starp valodu un kultūru, valodu un pasaules uzskatu, iespējams ieraudzīt apkārtējo pasauli, paplašināt redzesloku, ieraudzīt lietas un notikumus objektīvi. Tādā veidā attīstās skolēna spriestspēja, zināšanas, jo tiek veicināta viņa emociju un radošās darbības pieredzes veidošanās (Anspoka: 2015).

Skatoties uz skolēna attīstību kā personību un viņa mijiedarbību ar mācību procesu, var izšķirt trīs tematiskos lokus: cilvēks un daba, cilvēks un sabiedrība, cilvēks un cilvēks.

Ja sākumskolas pirmajās trīs klasēs skolēns paplašina savu redzesloku par savu un sev tuvāk notiekošajām lietām un parādībām sev apkārt, tad nākamās trīs klases skolēns apgūst jau plašāku pieredzi. Skolēni pēta notikumus jau balstoties uz savu pieredzi, vērtē savstarpējās attiecības, raksturus, savas rīcības un mācību darba rezultātu.

Šāds dalījums atklāj skolēnam iespēju saredzēt pasaules, sabiedrības, ētiskās un morāles vērtību, kultūras kopainu, personīgo attieksmi pret šīm vērtībām. Tas dod iespēju pielietot valodu dažādos kontekstos. Sistemātiski atkārtojot šo pieredzi, skolēnam veidojas asociācijas, kas ir pamats lasītprasmes, pareizrūnas un pareizrakstības attīstībai.

Lasītprasmes apguves saturs ir sakārtots tā, lai lasītprasme tiktu apgūta sistemātiski, loģiski. Lai skolēns iemācās prasmi runāt, rakstīt, lasīt, prasmi analizēt tekstus un veidot savu attieksmi no teksta.

Tas nozīmē, kas ļoti svarīga ir teksta izvēle. Teksts vienlaikus pilda vairākas funkcijas- informācijas apgūšana, valodas likumsakarības izpratne, izpratne par kultūras un cilvēciskajām vērtībām. Primāri svarīgs ir teksta saturs nevis forma. Mācību teksts pārvēršas par didaktisku pamatvienību un otrādi.

Teksts ir galvenā vienība. Teksti sastrukturējami tā, ka visas valodas vienības ir vienotā sistēmā (teksts ir valodas parādība). Tas ir arī augstākās runas sistēmas vienība (komunikatīva vienība), jo tas tiek izmantots saziņā un visas valodas vienības tajā atklājas dabiskās situācijās. Teksts arī ir lingvokulturoloģiskās informācijas avots, tas nozīmē, ka skolēns mācoties iegūst zināšanas par vēsturi, kultūru, par savu tautu, veido priekšstatu par pasauli. Lai tekstu izmantotu, ir nepieciešama komunikācija (Anspoka: 2015, 25).

Lasītprasme nav tikai informācijas iegūšanas līdzeklis. Lasītprasme ir arī valodas izpēte. Lasītprasme veicina jaunu tekstu, vārdu radīšanu. Mācoties lasītprasmi, svarīgi apgūt dažādus žanus, lai skolēni pierastu pie daudzveidīgas saziņas un literatūras izpausmes veidiem, tas palīdz arī trenēt skolēnu atstāstīšanas prasmes.

Sistemātiski trenējot lasītprasmi, skolēns apgūst valodas sistēmas un kultūras izpratni, iemācās runas formu dažādās situācijās. Ja darbs ar tekstu ir fokusēts uz skolēna centrētu mācību apgūšanas procesu, tiek veicināta skolēna kompetence.

Lasot tekstus, skolēns apgūst kultūrvēsturisku informāciju, valodas attīstību. Skolēns var noskaidrot, piemēram, latviešu raksturīgos un tradicionālos ēdienus, apģērbu, tradīcijas, valsts iekārtu u.c. Tāpat skolēnam ir arī iespēja saskatīt tekstu dažādos stilus, žanrus, dialektus.

Strādājot ar tekstiem, jaunāko klašu skolēni pakāpeniski mācās saskatīt kopsakarības starp vārdu nozīmi un valūtas struktūru. Skolēni strādā gan mutvārdos, gan rakstiski ar tekstu, tas palīdz saprast gan verbālos, gan neverbālos saziņas līdzekļus. Skolēni apgūst paralēli arī mīmikas, intonāciju, žestus, uzvedību, kas ir tipiski kādai noteiktai tautai. Tādā veidā bērni apgūst, ka izteiksmes līdzekļi ir ne tikai verbālie saziņas līdzekļi, bet arī neverbālie.

Tā kā visas prasme skolēns apgūst savstarpējā mijiedarbībā, viņš, apgūstot lasītprasmi, iemācās arī kulturoloģisko informāciju, iemācās analizēt tekstus, izmantot vārdnīcas, veidot pierakstus u.c.

Lasītprasmes apguves saturs ir balstīts uz skolēna asociatīvo domāšanu. Tā ir nozīmīga īpašība bērna runas veicināšanā, kultūras izpratnē ne tikai savas tautas, bet arī pasaules līmenī. Skolēns spēj saskatīt kopīgo un atšķirīgo dažādu tautu kultūrā, valodā. Bet kas ir svarīgāk- viņam rodas priekšstats par pasauli kā par vienu veselumu, kur ir dažādas tautas, bet tai pašā tik daudz cilvēciskā kopīga. Katrā tekstā skolēns mācās izprast vārda un kultūras jēgu. Skolēns spēj radīt asociatīvas sajūtas, ja spēj izprast vārda nozīmi.

Lasītprasmes apguves mācību process nav tikai valodas apgūšana, tā palīdz arī lasītpratējam kļūt par personību. Tā iemāca domāt, pieņemt lēmumus, atbilstoši rīkoties konkrētās situācijās, attīsta cilvēka intelektu. Tas ir iesmels, kādēļ mācību saturs nedrīkst ietvert tikai sausu gramatikas apguvi. Mācīt cilvēkam domāt ir pamatu pamats.

Lasītprasmes apguvei ir jābūt sistemātiskai. Lasot, analizējot, papildinot citu autoru tekstus, radot savus tekstus, skolēns apzināti tiek virzīts paplašināt pieredzi vai apgūt pilnīgi no jauna konkrētas valodas likumsakarības un mācīties tās izmantot praksē (Anspoka: 2015).

Vienlaikus ir jānodrošina arī runas darbības veidu integritāte. Tā ir cieši saistīta ar pēctecības principu. Abi principi pastāv uz vienotu klausītprasmes, runātprasmes, lasītprasmes un rakstītprasmes apguvi. Turklāt jāievēro, ka jaunā mācību satura apgūšanai ir jābūt par pamatu nākamā apgūšanai, mācoties no vieglākā uz grūtāko.

Lasītprasmes saturam ir jābūt tādām, lai skolēna runas darbība tiktu attīstīta pakāpeniski. Apgūstamajām zināšanām ir jābūt cieši saistītām ar jau esošajām zināšanām, iegūtās zināšanas tiek atkārtotas tādējādi nostiprinātas.

Sākumskolas vecuma bērniem latviešu valodas saturs ir veidots tā, lai viņi lasītprasmi apgūtu spirālveida. Tas nozīmē, ka katrs nākamais mācību solis ir balstīts uz iepriekšējā soļa. Apgūstot ko jaunu, skolēnam tiek dota iespēja atcerēties jau iepriekš apgūto. Lasītprasmes uzlabošana tiek veikta pēctecīgi balstoties uz iepriekš gūtām zināšanām.

Arī runātprasmes apguvi skolēns spēj mācīties un apgūt tad, ja mācību saturs ir balstīts uz iepriekš mācīto.

Lasītprasmes apguves saturā ļoti būtiska ir literatūras izvēle. Skolēns sākotnēji spēj apgūt lasīšanas tehniku, lasīšanu skaļi, vēlāk lasīt klusumā pie sevis, līdz beidzot lasīt un kritiski izvērtēt lasīto tekstu. Tāpēc literatūra ir jāizvēlas atbilstoši lasītprasmes līmenim.

Mācot skolēnus strādāt ar tekstiem, jāreķinās ar lasīšanas procesa īpatnībām, vispārīgām didaktiskām teorijām par mācīšanu un mācīšanos, atziņām par literatūras lasīšanas saturu kā līdzekli personības attīstībai daudz kultūru sabiedrībā (Anspoka: 2008, 233).

Darbā ar tekstiem, svarīgi ir ņemt vērā skolēnu nevienlīdzīgo lasītprasmes attīstības līmeni, pieredzi teksta izmantošanai dažādām vajadzībām, prasmi strādāt ar tekstu (grāmatas, laikrakstu, internetā), prasmi pašam skolēnam izvēlēties sev lasāmvielu, spēju veikt sava darba pašanalīzi, saskatīt kopējo un pretējo tekstos. Katrs skolēns lasot konkrētu tekstu saskata kaut ko sev unikālu, katrs uztver citādāk, jo izmanto savu personīgo pieredzi.

Sākumskolas laikā apgūtā lasītprasmes pieredze skolēnam būs kā galvenais instruments un palīgs turpmākās izglītības iegūšanas procesā. Jāatceras, ka tikai pamatskolā latviešu valoda ir kā integrēta mācību kursa sastāvdaļa. Turpmākajā mācību procesā skolēnam ir jāprot lasītprasmi izmantot kā līdzekli atbilstoši konkrētai saziņas situācijai.

Teksta lasīšana sākumskolā iet roku rokā ar klausīšanos, runāšanu un rakstīšanu. Tas nozīmē, ka katras klases vecumposmam ir atbilstoši skolēna apguves līmenim sagatavoti teksti lasītprasmes apguvei. 4. klasē skolēns spēj izšķirt dažādus žanrus, to likumsakarības, kuras ņem vērā gan lasīšanas, gan analizēšanas laikā. Strādājot ar tekstu, skolotājam jādod iespēja darbu diferencēt, gan individualizēt. . līmeņi, kā arī atšķirīgas intereses kā lasītājiem.

Skolēni, lasot tekstus, atrod gan savu viedokli, gan iemācās respektēt cita viedokli, šādā veidā mācoties sadarboties.

Lai veicinātu lasītprasmes attīstību sākumskolā, skolotājiem ir jāsadarbojas savā starpā, jo teksts kā mācību līdzeklis tiek izmantots arī tādos priekšmetos kā dabaszinībās,

sociālās zinībās, matemātikā u.c. Tādā veidā padziļinot un nostiprinot skolēnu zināšanas par konkrētu tēmu, radot viņiem personīgu viedokli, paplašinot redzeslauku un nodrošinot objektivitāti, skolēns papildina savu latviešu valodas stundā apgūto lasītprasmi.

Lai tiktu panākta optimāla teksta pirmreizēja uztvere, skolēni vai skolotājs teksta lasīšanas vai klausīšanās laikā:

- Veic izteismīgu lasīšanu. Skolotājs to dara iepriekš sagatavojot lasāmo tekstu un pirms tam ievingrinās. Skolēns to dara iepriekš dzirdot skolotājas izteismīgu lasīšanas paraugu;
- izlasot teksta daļu vai visu tekstu skolotājs veic pārrunas ar skolēniem, pārliecinoties, ka visi skolēni tekstu ir uztvēruši un izpratuši;
- lai to noskaidrotu, skolotājs uzdod skolēniem jautājumus par dzirdēto;
- skolotājs izvērtē, kas ir saprasts un kas nav, veic skaidrojums saturam vai vārdu, izteicienu nozīmei, ja tas nepieciešams.

Lai radītu skolēnus apgūt lasītprasmi, proti, izprast lasītā teksta saturu, īpaša nozīme ir teksta analīzei, tikko izlasītās informācijas sintezēšanai ar jau esošo pieredzi. Šī pieredze noder turpmāk gan mācībās, gan citās saziņas situācijās. Tāda veidā tiek labāk izprasts teksta saturs un uzlabojas skolēnu analītiskās spējas, lai izvērtētu un veidotu savu attieksmi pret lasīto un dzirdēto tekstu.

1.4. Lasītprasmes kvalitātes rādītāji

Lasītprasme kā svarīga personības kvalitātes īpašība saistāma gan ar to, ka tā ir viena no valoddarbības veidiem, gan ar to, ka tai raksturīgs individuāls un sociāls raksturs (Anspoka: 2008).

Lasītprasme ir mērķtiecīga darbība – tā palīdz iegūt informāciju, atrast atbildes uz sev interesējošiem jautājumiem, paplašināt redzesloku, palīdzot sev ikdienā sadzīvīvē- uz ielas, komunikācijā ar citiem cilvēkiem, bagātinot gan vārdu krājumu, gan veicinot savu mūžizglītību u.c. Tas ir process, kur ir jāatpazīst noteikti simboli, zīmes, lai no tiem izveidotu jēgpilnu tekstu, ko iespējams analizēt.

Nevar ignorēt arī to faktu, ka lasītprasmes veicināšana sākas ar motivāciju. Lasītprasmes izkopšana ir sistemātisks darbs, kas prasa gan fizisku, gan garīgu piepūli, jo nepietiek tikai ar fiziski skaļu burtu virknējuma izteikšanu, jāsaprot ir arī tā nozīme. Ir divu veidu lasītāji: ar pieredzi un bez tās. Ar pieredzi lasītājs lasa mērķtiecīgi, vēloties iegūt sev interesējošu informāciju. Viņš lasa ar nolūku uzzināt kādu konkrētu tēmu, paplašināt savu

redzes loku, analizē tekstu. Pieredzējis lasītājs lasa dažādu žanru un stilu literatūru – dzeju, populārzinātniskus rakstus. “Vieglo” literatūru viņš uztver kā izklaidi, jo nav tik ļoti jāiedziļinās teksta analizē. Nepieredzējušam lasītājam gluži vienkārši nav nepieciešamība tik bieži lasīt. Viņš arī nelasa tāpēc, ka viņam nav prakses sarežģītu tekstu izpratnē, neprot kritiski izvērtēt izlasīto. Bieži nepieredzējis lasītājs lasa tikai viena veida tekstus, piemēram, sporta ziņas. Viņš lasīšanu neuztver kā izglītojošu nodarbi, viņš to dara tikai tāpēc, ka nevar konkrētā gadījumā iztikt bez lasīšanas, piemēram, pētot transporta kustības grafiku.

Lasītājs – iesācējs koncentrējas tik ļoti uz teksta atpazīšanu, ka bieži izlasot neatceras tekstu, tā saturu, būtību.

No iepriekš teiktā izriet, ka lasītprasmes kvalitātes rādītāji ir pareizība, apzinātība, raitums (ātrums) un izteiksmīgums to savstarpējā saistībā (Anspoka: 2008).

Ļoti svarīga ir valodas apguve un sapratne par izrunāto vārdu. Liekot kopā burtus un citus simbolus, jāņem vērā katras valodas īpatnības. Viens un tas pats burtu virknējuma nozīme divās dažādās valodās var būt atšķirīgs. Tas var būt gan tikai vārds, gan arī vesels teikums. Informatīvi tas var būt tikai signāls. Cilvēki uztver ne tikai skaņas, burtus un vārdus, bet kopējo domu un kontekstu. Lasītprasme ir cieši saistīta ar izlasītā jēgas izpratni. Lasīšana ir pareiza, ja skolēns lasa tekstu, ievērojot un izlasot visus burtus, ievērojot skaņas pareizumu, uzsvarus. Tai ir jābūt ne tikai pareizai, bet arī apzinātai- skolēnam ir jāizprot teksta nozīme. Svarīgi atcerēties, ka mācību laikā lasītprasme nav galvenais- svarīgākais ir lasīšanu izmantot kā informācijas iegūšanu, kā līdzekli mācību un zināšanu apguvei.

Apzinātai lasītprasmei ir vairāki svarīgi priekšnosacījumi. Tā ir sensorās pieredzes bagātība, jo teksta izpratne ir saistīta ar tā jēgas vai nozīmes atklāšanu. Lai varētu saprast tekstu, ir jāveic domāšana. Lasot tekstu un liekot kopā to ar savu pieredzi, veidojas domāšana. Ļoti svarīga ir lasītāja valodas līmenis. Jo augstākas ir valodas zināšanas, jo labāk skolēns prot lasīto informāciju pielietot praksē. Un jo lielāka ir motivācija, jo vairāk lasītprasmi skolēns var pielietot zināšanu papildināšanai. Ņemot vērā skolēna lasītprasmi, viņa pieredzi lasīšanā, skolotājam jāstrādā ar attiecīga līmeņa tekstiem, tādējādi veicinot gan motivāciju lasīt, gan savstarpēju sadarbību, kuras pamatā ir veiksmīgs mācību rezultāts (Anspoka: 2008, 210).

Lai skolēnam būtu veiksmīgāka lasītprasme, jāņem vērā skolēna attīstības līmenis- jāskatās, vai ir gatavs uztvert noteikta līmeņa tekstu, jābūt skaidram teksta lasīšanas mērķim, jābūt atgriezeniskai saitei pēc teksta izlasīšanas, skolēnam ar skolotāju ir jāpārrunā teksta

saturs, skolēnam no skolotāja jābūt skaidrība, kādēļ ir nepieciešams lasīt konkrēto tekstu. Skolēnam ir jārada apstākļi, ka viņš pēc teksta izlasīšanas tiek uzklausīts, viņam ir iespēja izteikties, ko viņš par to domā, kāda ir viņa pieredze un redzējums, tādējādi radot interesi izprast lasīto tekstu, kas ir lasītprasmes pamatuzdevums.

Ar apzinātu lasītprasmi saistīts arī ātrums. Par ātru lasītāju uzskata lasītāju, kurš īsā laikā spēj izlasīt lielu zīmju apjomu un izprast izlasīto. Tikai svarīgi apzināties, ka “ātra lasīšana nedos nekādu labumu, ja, sasniedzot savu lasīšanas spidometra kādu noteiktu ātrumu, jums zudīs sapratne un izlasītā teksta uztvere” (Anspoka: 2008, 212). Taču ir saikne starp ātrumu un izpratni. Ja lasītājs lasa skaļi vai čukstus, lasīšanas ātrums samazinās un ir grūtāk uztvert izlasīto tekstu. Tāpat ir grūtāk uztvert tekstu, ja kustina lūpas lasot, velk ar pirkstu līdzī, ja apkārt ir troksnis, klasesbiedri sarunājas, traucē lasītājam. To uztvert apgrūtina arī nepareizi izvēlēts teksts, kā arī lasītāja runas prasme ir zemākā līmenī- lasītājs tekstu neizprot.

Lasītāja lasīšanas ātrums ir atkarīgs no katra cilvēka – cits, tāpat kā runā vai pārvietojas, arī lasa lēnāk vai ātrāk. Tāpēc lasīšana uz ātrumu būtībā ir bezjēdzīga. Nav jēgas lasīt tekstu, ja to neizprot. Taču lasīšanas ātrums ir trenējama lieta – jo vairāk lasa, jo ātrāk ir lasīšanas ātrums. Pārāk lēna lasīšana traucē uztvert teksta domu, jo pazūd kopsakars starp vārdiem un teikumiem. Lasīšanas ātrums arī nav palielināms apzināti. Lai to paātrinātu, ir jārada lasīšanas apstākļi, kas veicina lasīšanu, piemēram, jānovērš apkārtesošie trokšņi- gan cilvēku sarunas, smieklī, gan automašīnas aiz loga var traucēt, gan pulksteņa tikšņi pie sienas, lasīšanas vietai ir jābūt labi apgaismotai, jābūt ērtai pozai. Lai veiksmīgāk izprastu tekstu, kas ir augstāka līmeņa nekā lasītāja lasītprasme, ir jāsaprot tādi palīgīdzekļi, piemēram, vārdnīca. Lai to īstenotu, skaidri ir jānedefinē lasīšanas vajadzība, jo tieši vajadzība ir tā, kas rada motivāciju apgūt tekstu. Tāpat lasīšanas ātrums ir uztrenējams lasot dažāda veida literatūru- gan akadēmisko, gan izklaidējošo.

Ļoti svarīga lieta lasītprasmes apgūvē ir lasījuma izteiksmīgums. Izteiksmīgums ir skaļās lasīšanas pazīme (Anspoka: 2008, 213). Lai lasījums būtu izteiksmīgs, lasītājam ir jāievēro pauzes, uzsvāri, intonācija, ātrums, balss tembrs, jo ar to palīdzību var ilustrēt teksta domu, tēlu daudzveidību, kā arī tādā veidā ir jaušams lasītāja personiskā attieksme pret izlasīto tekstu. Jo lasītājs vairāk apzinās un izprot teksta nozīmi, jo viņa intonācija būs izteiksmīgāka. Izteiksmīga lasīšana ir atkarīga arī no skolēna valodas līmeņa apguves- jo labāka tā būs, jo pilnīgāka būs teksta izpratne, ņemot vērā lasītāja žestus, mīmiku, emocijas, kustības.

Lai skolēniem stundās būtu lielāka motivācija lasīt ar lielāku izteiksmi, skolotājam ikdienā ir jālasa priekšā ar izteiksmi, tādējādi radot labvēlīgu piemēru, kā ir jālasa teksts, lai būtu pilnvērtīgāk uztverams klausītājiem. Skolotājs lasot tekstu var atdarināt kādu dzīvnieku, dabas parādību skaņas, lasot lomas var veidot dažādus balss tembrus, lai būtu labāk saprotams, kurā brīdī kurš tēls runā. Tāpat lieliska teksta izpratne rodas izspēlējot skolēniem pašiem tekstā aprakstīto situāciju, veidojot dramatizēšanu, inscinēšanu. Lai skolēns lasot tekstu varētu labāk mainīt balss tembru, iejustos noteiktā lomā, ir iespēja skolēnu vingrināt ar pareizrunas vingrinājumiem- mācīt fonoloģiskas elpas veidošanu, atsevišķu skaņu izrunas, uzlabot runas dikciju, veidot izpratni par artikulācijas pielietojumu, kā arī dažādi vingrinājumi ar tekstiem, kuri ir dažāda satura, stila un veikt teksta analīzi, atstāstīšanu.

No tā izriet, ka lasīšanas pareizība, apzināta lasītprasme, lasīšanas ātrums un lasījuma izteiksmīgums ir savstarpēji saistīti. Līdz ar to kvalitatīvas lasītprasmes veicināšanai ir mērķtiecīgi jāizvēlas lasītāja lasītprasmei atbilstoši teksti un metodiski pārdomāts darbs ar izlasītajiem tekstiem.

Lai veicinātu zēnu un meiteņu lasītprasmes mērķtiecīgu attīstību, pirmkārt, izvēlētajiem tekstiem ir jābūt daudzpusīgiem, otrkārt, pedagoģiskajā praksē skolēni rosināmi brīvi izvēlēties lasāmos tekstus atbilstoši viņu interesēm.

Lai tas notiktu mērķtiecīgi un, atbilstoši izglītības mērķim, veicinātu harmonisku personības veidošanos, svarīga ir sadarbība ar ģimeni, ar skolu/pašvaldības bibliotēku. Ne mazāk nozīmīgi arī tādi ārpusstundu pasākumi kā mācību ekskursijas uz rakstnieku, dzejnieku memoriālajiem muzejiem, tikšanās ar rakstniekiem un citi pasākumi.

Ņemot vērā to, ka skolēniem ir dažāds kognitīvais, emocionālais un sociālais attīstības līmenis, darbs ir diferencējams un individualizējams.

Lai empīriskajā pētījumā varētu iegūt ticamus datus, izvēlēti šādi skolēna lasītprasmes kvalitātes izvērtēšanas kritēriji un tiem atbilstoši rādītāji. (skatīt tabulu)

2.1. tabula

Skolēnu lasītprasmes kvalitātes izvērtēšanas kritēriji

Kritērijs	Augsts līmenis	Vidējs līmenis	Zems līmenis
Lasīšanas tehnika	Prot izvēlēties lasīšanas veidu atbilstoši mērķim, lasīšanas tempu atbilstoši teksta saturam un prot	Daļēji prot izvēlēties lasīšanas veidu atbilstoši mērķim, lasīšanas tempu	Neprot izvēlēties lasīšanas veidu atbilstoši mērķim, lasīšanas tempu

	precīzi izlasīt tekstā vārdus	atbilstoši teksta saturam un daļēji prot precīzi izlasīt tekstā vārdus	atbilstoši teksta saturam un neprot precīzi izlasīt tekstā vārdus
Lasīšanas apzinātība	Prot izstāstīt teksta saturu un izprot teksta galveno domu	Daļēji prot izstāstīt teksta saturu un izprot teksta galveno domu	Neprot izstāstīt teksta saturu un neizprot teksta galveno domu
Lasīšanas izteiksmīgums	Prot lasīt, ievērojot atbilstošu intonāciju, ievērojot pauzes, veidojot mīmiku un veicot žestus atbilstoši teksta saturam un uzdevuma mērķim	Daļēji prot lasīt, ievērojot atbilstošu intonāciju, ievērojot pauzes, veidojot mīmiku un veicot žestus atbilstoši teksta saturam un uzdevuma mērķim	Neprot lasīt, ievērojot atbilstošu intonāciju, ievērojot pauzes, veidojot mīmiku un veicot žestus atbilstoši teksta saturam un uzdevuma mērķim
Prasme strādāt ar tekstu	Prot noteikt teksta galveno domu, sadalīt tekstu loģiskās daļās, noteikt un raksturot tekstā darbojošos tēlus	Daļēji prot noteikt teksta galveno domu, sadalīt tekstu loģiskās daļās, noteikt un raksturot tekstā darbojošos tēlus	Neprot noteikt teksta galveno domu, sadalīt tekstu loģiskās daļās, noteikt un raksturot tekstā darbojošos tēlus
Māka orientēties tekstā	Prot atrast tekstā konkrētas daļas, atbilstoši mērķim, teikumu, vārdu, atbilstoši uzdevumam	Daļēji prot atrast tekstā konkrētas daļas, atbilstoši mērķim, teikumu, vārdu, atbilstoši uzdevumam	Neprot atrast tekstā konkrētas daļas, atbilstoši mērķim, teikumu, vārdu, atbilstoši uzdevumam

2. LASĪTPRASMES ATTĪSTĪBA SĀKUMSKOLAS PEDAGOĢISKAJĀ PROCESĀ

2.1. Vispārējs pētījuma raksturojums

Pētījums norit, balstoties uz teorētiskajā daļā veikto literatūras analīzi, kas ir ļāvusi izpētīt lasītprasmes kā runas darbības attīstības veidošanās teorētisko pamatojumu, lasītprasmes attīstības nosacījumus jaunākajā skolas vecumā, lasītprasmes attīstības mērķi un saturu un lasītprasmes kvalitātes kritērijus. Lai veiktu pētījumu par skolēnu lasītprasmes attīstību Latvijā, svarīgi ir analizēt arī starptautiskos skolēnu novērtēšanas un lasītprasmes mērījumu rezultātus.

Meklējot atbildi uz jautājumu “Kādi lingvodidaktiskie nosacījumi akcentējami lasītprasmes attīstības procesā?” tiek veikts pedagoģiskā procesa novērojums un analīze. Tiek novērota situācijā konkrētajā klasē, ko vada gan klases audzinātājs, gan pārējie skolotāji. Tiek vērota un analizēta skolēnu lasītprasmes attīstība, skolotāja uzdoto uzdevumu daudzums un līmenis, kā arī tas, vai tas ir atbilstošs 4. klases skolēniem.

Balstoties uz iegūto datu analīzi, pētījuma laikā tiek veikta pedagoģiskā izmēģinājumdarbība un tās analīze. Tiek noskaidroti kavējošie vai sekmējošie faktori, kas ietekmē lasītprasmes attīstību, to cēloņi, kā arī piedāvāti konkrēti pasākumi skolēnu lasītprasmes pilnveidei pedagoģiskajā procesā latviešu valodas stundās 4. klasē.

Pētījuma rezultāti tiek apstrādāti ar tādām datu apstrādes metodēm kā datu skaitliskā, procentuālā aprēķināšana un ranžēšana.

Pētījuma mērķis ir noskaidrot, vai skolotājs spēj ietekmēt lasītprasmes attīstību, ievērojot iepriekš aprakstītos teorētiskos norādījumus

Pētījums tiek veikts, izmantojot tādas lasīšanas procesa posmus kā:

- jēgpilnu sagatavošanos lasīšanai, teksta uztverei;
- pirmreizēju teksta uztveri;
- teksta vispusīgu analīzi, jaunatklāto informāciju, mācīšanās to sasaistīt ar savu personīgo pieredzi (uzdevumi, kas jāpilda darbā ar tekstu gan lasot, gan klausoties, uzdevumi, kas jāveic pēc teksta lasīšanas vai klausīšanas).

Sagatavojot tekstus pētījuma veikšanai, svarīgi ir izvēlēties tekstu, kuram ir iespēja lasītājam kāpināt lasīšanas interesi, radīt vēlmi tekstu izlasīt vai noklausīties. Tas tiek panākts, ņemot vērā skolēnu iepriekšējo pieredzi – iepriekš izlasīto literatūru, iegūto informāciju par teksta saturu, žanru, autoru. Skolēns iejūtas konkrētajā situācijā, vidē (atkarībā no paredzētā teksta), nodrošinot skolēna zinātkāri un interesi par potenciālo lasāmvielu, kā arī nodrošinot attiecīgo atmosfēru.

Tas tiek veikts dažādos uzdevumos. Ņemot vērā konkrēto lasāmvielu, skolēns iegūst īsu informāciju vai atsauc atmiņā savu personīgo pieredzi par autoru, konkrēto lasāmvielas žanru, personīgo pieredzi. Veiktajā pētījumā tiek izmantoti visi iepriekš pieminētie faktori, kas rada vēlmi lasīt tekstu.

Runājot par autoru, tiek runāts par viņa biogrāfiju, tiek rādītas fotogrāfijas. Skolēni vienā stundā izlasot daļu no teksta, mājās sagatavo pētījumu un prezentāciju par autoru, tādā veidā nostiprinot zināšanas par autoru un radot interesi tālākai teksta apgūšanai. Pārrunu veidā tiek diskutēts par autora dzīvi, nodarbošanos, tā laika dzīves apstākļiem, vispārpieņemtajām normām, politisko stāvokli. Pētot konkrētā autora daiļradi, tiek analizēti citi darbi pēc žanra, virsraksta, asociācijām, ilustrācijām, noformējuma. Apskatot vizuāli grāmatas, skolēni fantazē par saturu. Šādā veidā skolēniem ir vieglāk iejusties konkrētā teksta saturā, nodrošinot nepieciešamo noskaņu un atmosfēru.

Atkarībā no teksta satura un žanra skolēns lasīšanas laikā vai īsi pēc tā lasīšanas skolēns iegūst īsu informāciju vai atsauc atmiņā savu pieredzi vai zināšanas par rakstnieku (viņa dzīves stāstu, konkrētus faktus) vai daiļdarbu (žanru).

Ņemot vērā 4. klases skolēna vecumposmu pirms teksta lasīšanas tiek apskatīts teksta nosaukums, izdevuma izskats, ilustrācijas, noformējums, autora dzīvesstāsts, kā arī pārrunu ceļā tiek veikta prognoze, par ko būs teksts. Šādi prognozējot iespējamo saturu skolēnos tiek radīta interese lasīt tekstu. Vēlāk rodas iespēja skolēnam salīdzināt savu iepriekšējo prognozi par teksta saturu ar reāli izlasīto. Šāda veida prātošana gan attīsta fantāziju, gan rada interese par lasīšanu.

Pētījumā tiek izmantots darbs ar jauniem vārdiem, izteicieniem. Te tiek analizēti pēc teksta izlasīšanas. Tādā veidā teksts tiek uztverts kopumā. Vārdi un izteikumu skaidrojumus veic sākotnēji skolēni. Ja skolēni paši nezina nozīmi, tad skaidrojums tiek meklēts enciklopēdijās, grāmatās, internetā, Bērni paši piedzīvo mācīšanos caur sevi, tādā veidā labāk nostiprina savas jauniegūtās zināšanas. Ja viņi ar to netiek galā, palīgā nāk skolotājs un

izskaidro to nozīmi. Skolēnam svarīgi ir ne tikai mācēt izlasīt vārdu, bet arī izrunāt vārdu, tāpēc vārdu un izteicienu nozīme tiek veikta pārrunu veidā, radot iespēju katram izmēģināt izrunāt skaļi konkrēto vārdu vai izteicienu. Šī iemesla pēc vārdus iespējams pārveidot, izmēģināt vārdu skanējumu, saglabājot vārda sakni, veidot jaunus vārdus. Šos vārdus skolēni liek pašdarinātos teikumos, veic asociācijas ar svešvalodas vārdiem.

Šie faktori norāda nepieciešamību izvēlēties lasītāja vecumposmam atbilstošu tekstu, tāpēc, lai pilnīgāk spētu analizēt 4. klases skolēnu lasītprasmes līmeni, pētījumā tiek veikta rūpīga teksta atlase. Tiek ņemtas vērā lasītāja prasmes, pieredze, tiek ņemts vērā teksta žanrs, vizuālais veids (teksts, komikss, tabulas, diagrammas, shēmas), teksta garums, sarežģītums, māksliniecisko izteiksmes līdzekļu lietojums. Jāizsver, vai skolēna vārdu krājums ir pietiekošs, lai izprastu teksta saturu.

Lai skolēniem attīstītu lasītprasmi, teksti tiek doti daudzveidīgi, tādā veidā skolēnam gūstot jaunas zināšanas gan vārdu nozīmē, gan žanru daudzveidības un struktūru apguvē.

Pētījuma ietvaros tiek veikti dažādi lasīšanas paņēmieni, ņemot vērā kāds ir lasīšanas nolūks. Viens no tiem ir lasīšana iedziļinoties teksta saturā, formā. Skolēns lasa teksta saturu, uztverot un iedziļinoties tekstā kopumā. Skolēns vērtē teksta veidu, mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus, tēlus, tos raksturo. Skolēns analizē gan tekstu kopumā, gan iedziļinoties atsevišķos notikumos un tēlos. Skolēns atbild uz jautājumiem par izlasīto vai dzirdēto. Tiek uztvertas teksta idejas, skolēni fantazē un veido savu interpretāciju par teksta turpinājumu vai viņu versiju par iznākumu. Šāda veida analīze 4. klases skolēnam prasa milzīgu koncentrēšanos, tāpēc jau pašā sākumā pirms teksta lasīšanas, skolotājs informē par sekojošiem uzdevumiem un darbībām, tādā veidā mobilizējot skolēna uzmanību. Autors ņem vērā arī laiku (vai ir rīts, kad koncentrēšanās spēja skolēnam ir augstāka), vietu (cik apgaismota un izvēdināta ir telpa), gan emocionālo fonu (vai visi ir pozitīvi noskaņoti). Skolēnu noskaņojums tiek noskaidrots katras stundas sākumā, palaižot pa klasi apkārt mīksto rotaļlietu, kuru turot rokās, skolēns dalās ar savām sajūtām un noskaņojumu. Ja teksts ir garš, tas tiek sadalīts posmos un lasīts pakāpeniski. Pēc katra posma tiek veikta teksta analīze gan pārrunu veidā, gan rakstiski. Izlasot vienu teksta posmu, skolēns tiek motivēts lasīt tālāk, mudinot noskaidrot teksta turpinājumu.

Otrs teksta satura apguves paņēmiens ir izlases lasīšana. Teksts netiek lasīts viss, bet tikai kāds fragments no tā. Šāda veida lasīšana palīdz noskaidrot konkrētus faktus tekstā nevis iegūt informāciju par visu teksta saturu. Lai motivētu skolēnus lasīt teksta fragmentu (izlases lasīšanu), autors pētījumā gaitā skolēniem sniedz informāciju par teksta saturu, žanru, autoru,

galvenajiem notikumiem, tēlu nosaukumiem. Šādā veidā skolēnam arī rodas priekšstats par teksta saturu un ir vieglāk uztver kontekstu, izprast jautājumu jēgu un nozīmi. Tāpat skolēniem tiek doti konkrēti jautājumi vai uzdevumi, kas ir jānoskaidro, konkrētā teksta fragmentā.

Trešais lasīšanas paņēmiens ir lasīšana caurskatot. Šāda veida uzdevums skolēnam tiek iedots, lai noskaidrotu konkrētu atbildi uz konkrētu jautājumu. Jāņem vērā, ka šādu lasīšanu veicot, 4. klases skolēnam nedrīkst dot sarežģītu tekstu, pretējā gadījumā skolēns nespēj uztver domu un sameklēt atbildi uz jautājumu. Otrs variants- jautājumam ir jābūt gana vienkāršam, piemēram, kāds ir galvenā varoņa vārds. To var likt skolēnam meklēt gan tekstā, gan enciklopēdijā, gan internetvidē. Skolēnam var likt arī atrast konkrētā vārda nozīmi. Šāda veida uzdevums trenē uzmanību un koncentrēšanās spēju, māca strādāt ar liela apjoma tekstu, atšķirt būtisko no nebūtiskā. Tā patiesībā ir ļoti svarīga prasme- spēt orientēties tekstā un atrast sev vajadzīgo.

Lai lasītu caurskatot, autors skolēniem māca to darīt uzmanīgi un sistemātiski nevis haotiski. Skolēns to izdara labāk, ja jautājums vai uzdevums ir precīzi noformulēts. Autors nodemonstrē skolēniem kādu piemēru. Tāpat arī derīgi skolēniem parādīt, ka veiksmīgāk rast atbildi uz jautājumu ir, piemēram, lasīt nodaļu nosaukumus, tādā veidā prognozējot iespējamo teksta saturu un atbildes atrašanu konkrētā nodaļā.

Ceturtais teksta satura apguves paņēmiens ir prognozēšana. Tas nozīmē, ka skolēni prognozē iespējamo teksta attīstību, izmantot iepriekš izlasīto teksta fragmentu. Šāda veida lasīšana attīsta skolēnu loģisko domāšanu, veicina kreativitāti, valodas un runas attīstību. Skolēni nostiprina savas iepriekš gūtās zināšanas, jo prognozējot un fantazējot izmanto savas iepriekš gūtās zināšanas, iepriekš lasītu stāstu, pasaku u.c. notikumus. Lai veicinātu skolēnu prognozēšanu tiek izmantoti šādi paņēmieni:

- pirms teksta lasīšanas, skolotājs iepazīstina skolēnus ar teksta autoru;
- teksta saturs tiek prognozēts analizējot teksta virsrakstu/nosaukumu;
- teksta saturs tiek prognozēts analizējot teksta ilustrācijas;
- izlasot pirmās rindkopas, skolēni izdara savu minējumu par satura turpinājumu;
- tiek prognozēts teksta saturs, pārskatot tekstu;
- tiek prognozēts teksta saturs, izlasot vienu rindkopu;
- tiek prognozēts teksta saturs, pirms tam skolēniem iedodot kādus atslēgas vārdus;

- teksts tiek sadalīts teikumos; skolēnam teikumi tiek iedot jauktā kārtībā, uzdodot salikt teikumus loģiskā secībā tādējādi prognozējot teksta saturu;
- skolēns izlasa teksta sākums un beigās, prognozē teksta kopējo saturu, notikumu gaitu (Anspoka: 2008).

Šādi uzdevumi ļoti labi parāda skolēna spēju saprast teksta un vārdu nozīmi, kas ir veidoti ņemot vērā dotos atslēgas vārdus. Tāpat šie uzdevumi vēlāk noder, lai analizētu gan autora rakstīto, gan skolēna rakstītos tekstus, noskaidrotu būtisko, kopīgo, atšķirīgo, vārdu nozīmi, pareizrunu, pareizrakstību u.c.

Piektais lasīšanas paņēmiens ir pārskatīšanas lasīšana. Skolēns uzmet aci tekstam un cenšas noteikt teksta saturu, žanru, formu. Šāda veida “lasīšana” ļauj skolēnam novērtēt, cik ilgs laiks nepieciešams visa teksta izlasīšanai. Lai tas nenotiktu pavirši, ievēro šādus darbus:

- skolēns precīzi zina jautājumu, uz kuru ir jāsameklē tekstā atbilde;
- skolēnam ir jānoskaidro, par ko ir dotais teksts un kas par to liecina.

Jaunāko klašu vecumposmā lasītprasmi pilnveido, intensīvi strādājot ar tekstiem, tāpēc pētījuma laikā uzmanība tiek pievērsta gan mutvārdu jautājumiem, gan rakstveida jautājumiem. Lai spētu analizēt skolēnu teksta satura apguvi pētījumā tiek izmantoti šādi teksta plānošanas veidi:

- skolēniem tiek iedoti izlasītā teksta plāna punktus jauktā secībā, viņi tos sakārto un uzraksta pareizā secībā;
- pēc iedoto plānu punktiem, skolēni meklē tekstā tiem atbilstošos teksta fragmentus;
- jau sadalītam tekstam skolēns izdomā nosaukumus un pieraksta tos;
- skolēni veido plānu patstāvīgi grupās vai pāros;
- katrs skolēns patstāvīgi formulē plāna punktus un veic pierakstu ar plānu (Anspoka: 2008).

Lai skolēni uztvertu plāna veidošanas izvietojumu, skolotāja raksta uz tāfeles priekšā paraugu, īpašu uzmanību veltot tieši vizuālajam izkārtojumam, skaitļu pareizrakstībai. Pētījuma laikā tiek izmantoti arī testi kā teksta satura uztveres, izpratnes uzdevumi. Testa veidā var noteikt skolēna iemaņas orientēties tekstā. Pētījumā ir izmantoti vairāki testa pildīšanas veidi:

- tests ar jautājumiem par lasītā teksta saturu. Skolēns atbild uz jautājumiem ar pilniem teikumiem;

- tests ar dotiem atbilžu variantiem. Skolēns izvēlas un apvelk, viņaprāt, pareizo atbildi;
- tests ar pretējiem apgalvojumiem. Skolēns izvēlas, kurš no apgalvojumiem ir pareizs un apvelk vai pasvīturo to;
- tests ar iesāktiem jautājumiem. Skolēns izdomā teikuma nobeigumu un uzraksta to;
- tests ar tukšām vietām noteiktu vārdu vietā; skolēns ieraksta, viņaprāt, trūkstošo vārdu tekstā (Anspoka: 2008).

Pētījumā tiek izmantota teksta izpēte un analīze, lai skolēni izprastu teksta saturu un valodas līdzekļu lietojumu, kā arī savstarpējo saistību. Tādā veidā iespējams noskaidrot valodas līdzekļu nozīmi teksta saturu, tēlu raksturus, autora stilistikas noteikšanā. Tāpat, analizējot valodas līdzekļus, skolēni trenē savas iemaņas pareizrakstībā un pareizrunā, jo gūstot pieredzi lasīšanā, nostiprinās viņu zināšanas par vārdu pareizrunu un pareizrakstību.

Sākumskolas skolēniem ir grūti uztvert literatūras teoriju, tādēļ viņi vislabāk spēj to apgūt, strādājot ar tekstu, tādā veidā nostiprinot skolēnu zināšanas teorijā.

Pētījumā skolēni analizēja tautasdziesmas, dzejoļus, pasakas, stāstus, nosakot kopīgās un atšķirīgās pazīmes, skolēns salīdzināja savu domrakstu ar autora rakstu par vienu un to pašu tematu, analizēja vārdu nozīmi, vietvārdus, īpašvārdus, vārdu pareizrakstību, analizēja dažādu dzejnieku dzejoļus par vienu tēmu. Tāpat izlasījuši teksta daļu, skolēni prognozēja teksta turpinājumu, analizējot līdz šim izlasīto. Izpētīja teksta saturu, atlasīja vārdus, ko nezina, veica izpēti par vārdu nozīmi u.c.

Strādājot ar tekstu, skolēniem ir jāatbild gan brīvi, gan pēc autora vārdiem. Diskusiju galvenais mērķis ir rosināt skolēnus aktīvai domāšanai, attīstot savas idejas un fantāzijas, balstoties uz savu personīgo pieredzi un tekstā sniegto informāciju. Skolēni aktīvi iesaistās diskusijās, tek veicināta savstarpējā komunikācija gan ar skolotāju, gan skolēniem savā starpā. Pētījumā šis analīzes veids ir izmantots visvairāk. Sākumskolas vecumposmā šāda veida teksta satura analīzes forma veicina savstarpējo cieņu, kultūras veidošanos. Tomēr diskusijas jautājumiem jābūt konkrētiem, atbilstoši teksta saturam, lai diskusiju laikā “nenovirzītos” no galvenās tēmas. Diskusijas notiek gan kopīgi, skolēniem un skolotājam gan uzdodot, gan atbildot uz jautājumiem, gan strādājot pāros, grupās, gan individuāli.

Pētījumā ir veikta iepriekšminētā tekstu uztveres analīze. Kopā izmantoti 10 teksti mācību stundās, 8 teksti izmantoti pārbaudes darbos vai patstāvīgajos darbos. Teksti ir dažāda satura, līmeņa un garuma. Skolēni teksta satura apguvei ir izmantojuši visus iepriekš minētos veidus. Lasītprasmes līmenis ir noteikts pētījuma sākumā un beigās.

Tāpat pētījuma ietvaros ir izpētītas skolēnu un skolotāju aizpildīto anketu atbildes. Anketas skolotāji aizpildīja pētījuma sākumā. Skolēni aizpildīja divas anketas- vienu pētījuma

sākumā, otru- pētījuma noslēgumā. Anketās ir atspoguļoti jautājumi un atbildes par skolēnu ieradumiem, par vēlmi lasīt, par teksta satura izpratnes līmeni, par faktoriem, kas motivē skolēnus lasīt. Skolotāji anketu aizpildīja pētījuma vidū, kad autors bija vērojis skolotāju vadītās stundas, bet nebija vēl vadījis pats stundas. Skolēnu anketas sastāv no jautājumiem, kur ir jāizvēlas viena vai vairākas atbildes, no apgalvojumiem, kur respondentiem ir iespējas izvēlēties nevienu, vienu vai vairākas atbildes, tāpat ir jautājumi, kur atbildes ir jāuzraksta pilnībā pašiem.

Skolotāju anketa sastāv no četriem jautājumiem, kur ir dotas atbildes, kur iespējams atbildēt gan izvēloties vienu, gan vairākas. Tāpat skolotāju atbildēs tiek ņemtas vērā informācija, kura iegūta pārrunu veidā un vēlāk izanalizēta. Šādas pārrunas veidojās visas pedagoģiskās izmēģinājumdarbības laikā gan vērojot, gan vadot stundas. Pārrunu laikā tika diskutēts par autora novērojumiem saistībā ar tādiem faktoriem kā lasītprasmes līmeni, skolēnu uzvedību, attieksmi u.c. Tāpat, lai izprastu dažādos lasītprasmes attīstības līmeņus, tika noskaidroti skolēnu lasīšanas īpatnības un darbs gan pie skolotājiem, gan klases audzinātāja, gan speciālā pedagoga, gan logopēda.

2.2. Pētījuma rezultāti

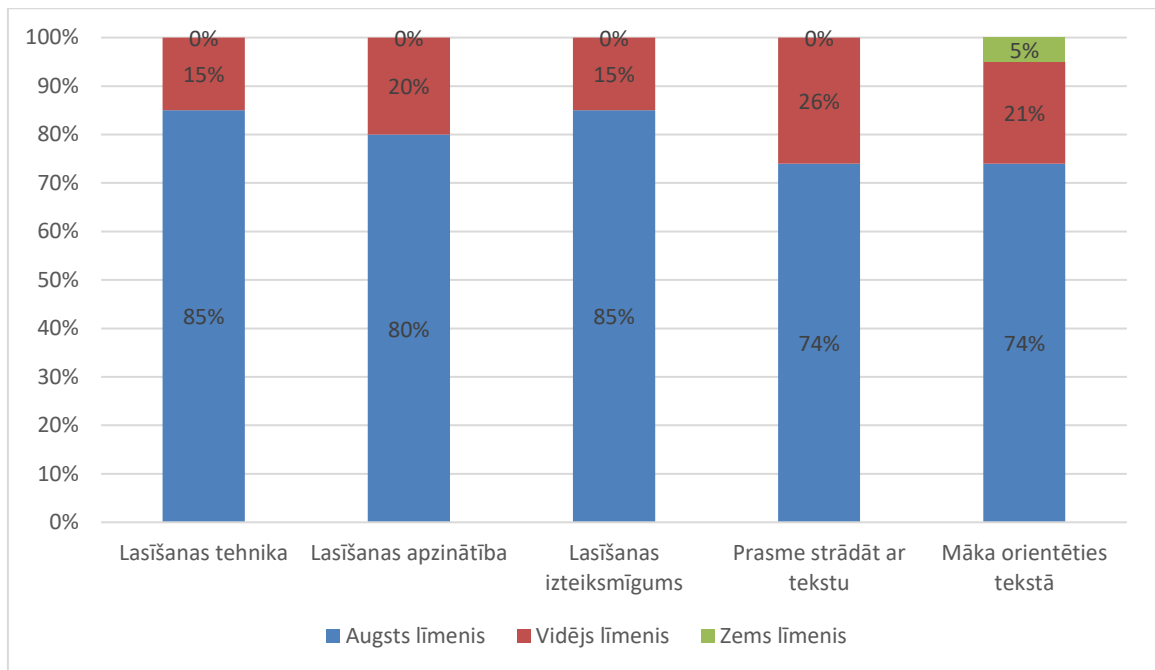
Aptaujātie skolotāji apgalvo, ka skolēni nevēlas būt mācību procesa objekti, respektīvi negrib būt pasīvi vērotāji, klausītāji, kam tiek nodotas zināšanas. Tā vietā skolēni labāk izvēlas paši piedalīties mācību procesā, izzināt, izpētīt. Pedagoģiskajā izmēģinājumdarbībā piedalījās 30 skolēnu. No tiem 28 skolēnu jeb 94% vēlas mācību procesu kā radošu, aktīvu procesu, kur skolotājs ir kā atbalsta punkts.

Šie skolēni lasīšanas procesā grib redzēt jēgu un nozīmi, arī grāmatu lasīšanās viņiem nepieciešams pamatojums. Skolēniem nepieciešamas pozitīvas emocijas, atgriezeniskā saite, lai veicinātu lasītprasmi, kas ir lasītprasmes attīstības stūrakmens. Pētījuma gaitā secināts, ka darbs ar tekstiem sākumskolas mācību procesā ir mērķtiecīgs un ir virzīts uz lasītprasmes pilnveidošanu. Tā kā lasītprasme ir svarīga mācību sastāvdaļa, tai ir jāpievērš īpaša nozīme. Aptaujātie skolotāji atzīst, ka, lai skolēns būtu motivēts apgūt lasītprasmi, lasīšanai jānodrošina atbilstošs laiks un vieta, atbilstošs, interesants teksts, labvēlīga apkārtējā vide, psihoemocionāla drošība. Savukārt, nevēlēšanās lasīt ir saistīta ne tikai ar lasītprasmes apguves grūtībām, bet arī spēju izprast, analizēt tekstu. Viņi atzīst, ka skolotājs lasītprasmi ar savu mācīšanas veidu var gan veicināt, gan kavēt. Metožu un mācību organizēšana ir atkarīga arī no konkrētiem uzdevumiem.

4. klasē skolēni ir apguvuši prasmi atbildēt uz jautājumiem par izlasīto tekstu, prasmi uztvert, saprast un izprast tekstu, salīdzināt un atrast kopsakarības ar iepriekš lasītiem tekstiem. Skolēni jāprot sameklēt informācija par konkrētu tēmu un sagatavot atstāstījumu, prezentāciju, kā arī prot izvēlēties lasīšanas veidu, lai pildītu konkrētu uzdevumu.

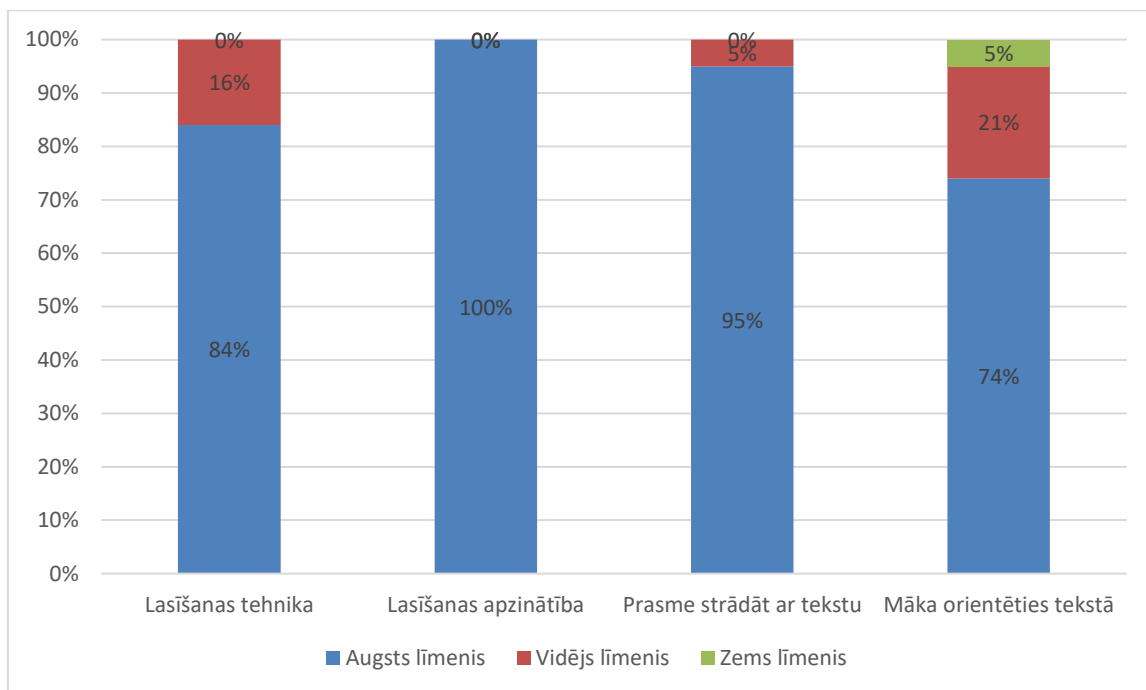
Ņemot vērā skolēnu lasītprasmes atšķirīgos rādītājus un teksta īpatnību, teksta lasīšanai pētījumā tiek izmantoti pieci lasīšanas veidi:

1. Lasīšana korī. Klases skolēni 80% teksta uztver lasot balsī kopā ar pārējiem skolēniem. Tas nozīmē, ka skolēns var koncentrēties uz lasīšanu kā mehānisku procesu nevis teksta satura uztveršanu. Tā kā klasē ir gandrīz trīsdesmit skolēnu, šāda veida lasīšana nav ilgstoša. Lasīšana "korī" ir koncentrēšanās lasīt paaugstināšana visai klasei, bet tā nav ilgstoša dažādu skolēnu lasīšanas ātruma atšķiršanās dēļ. Ja lasa tikai daļa klases, klausītājiem ir iespēja uzzināt teksta saturu, savukārt, skolotājs var novērtēt lasītāju lasīšanas kvalitāti. Skolēni skaļi lasa tekstu visi kopā. Vienatnē šāda teksta lasīšana ir skaļā lasīšana. Skaļi lasot kopā, katram skolēnam ir iespēja dzirdēt vārda pareizrūnu, kā arī jāņem vērā, ka nepareizi izrunātais vārds ir tūlīt arī jāpārveido. Pētījuma laikā autors secina, ka šāds lasīšanas veids pilnveido lasīšanas tehniku, lasīšanu noteiktā tempā, iesaistot pilnīgi visus lasītājus. 70% skolēnu uzlabojas izlasīto vārdu skaits un 100% skolēnu uzlabojas dikcija, vienīgi skolotājam ir jāseko līdzi, lai lasīšanas temps visiem skolēniem ir piemērots. Pētījuma laikā autors secina, ka pārāk ātrs lasīšanas ātrums 15% skolēnu neļauj izlasīt un izprast vārdus. Lasīšana "korī" ir ļoti noderīga gatavojoties kopīgam klases priekšnesumam. Lasot kopā, skolēniem rodas izpratne par pareizu uzsvāru, ritumu pieturzīmju lietojumu. Svarīgi pirms teksta lasīšanas ir jābūt izprastam teksta saturam. Pētījuma laikā var secināt, ka lasīšanu "korī" ir iespējams kombinēt- daļēji lasot "korī", daļēji lasot pie sevis klusām. Pēc teksta izlasīšanas skolotājs vērtē teksta uztveres līmeni gan tiem bērniem, kas ir lasījuši, gan tiem bērniem, kas ir klausījušies.

2.1. att. Lasītprasmes līmenis lasīšanai “korī”

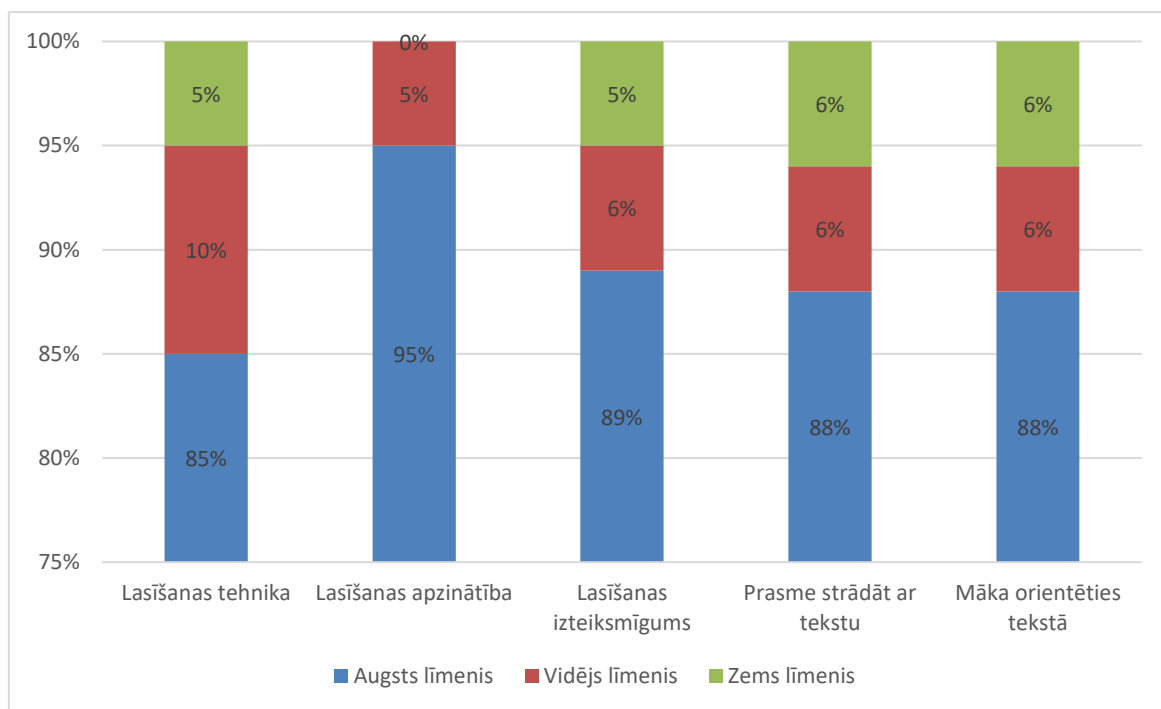
2. Klusā lasīšana. Lasot klusām tekstu pie sevis, 100% jeb 30 skolēnu teksta saturu apgūst vienādi- gan tie skolēni, kas lasa ātri, gan tie skolēni, kas lasa lēnāk. Lasot klusām pie sevis, 80% skolēnu lasīšanas ātrums ir divas reizes lielāks nekā lasīšana priekšā. Pētījuma laikā klusās lasīšanas laikā skolotājam nav iespēja pārliecināties, ka skolēns izlasa pareizi burtus un vārdus. 80% skolēnu lasot klusām tekstu pie sevis, skolēns teksta saturu uztver labāk nekā klausoties cita skolēna vai skolotāja lasīto. Teksta saturs tiek uztverts tikai ar redzi. Visi 30 skolēni klusām pie sevis izlasa noteiktu teksta gabalu. Skolotājs liek skolēniem pacelt roku, kad teksts ir izlasīts. Tādā veidā pētījumā nosakot skolēnu lasīšanas ātrumu (vidēji skolēnu izlasītais vārdu skaits minūtē ir 120-180 vārdi) . Pēc teksta izlasīšanas skolotājs pārrunā ar skolēniem teksta saturu, uzdodot jautājumus, noskaidrojot lasītprasmi starp *ātrlasītājiem* (84% skolēnu, kas lasa vismaz 180 vārdus minūtē) un *lēnlasītājiem* (16 % skolēnu, kas lasa ātrāk kā 120 vārdus minūtē). Kā anketās atzīst 100% aptaujātos skolotāju, šāds lasīšanas veids ir labs treniņš, jo ir nozīmīgs faktors kopējā mācību procesā- jo agrāk skolēni iemācās lasīt un uztver pie sevis lasītu tekstu, jo produktīvāks ir mācību process.

2.2. att. Lasītprasmes līmenis klusai lasīšanai procentos

3. Priekšā lasīšana. 95% skolēniem ir vieglāk uztvert priekšā lasīšanu nekā lasīšanu “korī”, īpaši, ja teksts ir sarežģīts. Ja visu tekstu priekšā lasa skolotājs, 100% jeb 30 skolēni labāk uztver tekstu nekā, ja tekstu lasa skolēns. Tāpat teksta satura uztveršanas līmenis ir atkarīgs no vietas un pozas, kādā lasa priekšā lasītājs. Ja lasītājs stāv klases priekšā kājās, teksts tiek uztverts un dzirdēts labāk. 100% skolēnu apgalvo, ka, ja tekstu lasa skolēns no sava sola, aizmugurē sēdošie skolēni tekstu dzird un līdz ar to uztver sliktāk. Teksta satura uztvere ir atkarīga arī no lasīšanas ātruma, skaļuma un intonācijas. Ja teksts tiek lasīts ar izteiktu dikciju un intonāciju, teksta saturs tiek labāk uztverts. Ja lasot tekstu, tiek attēlotas skaņas, kā, piemēram, vēja šņākoņa, putnu čivināšana, bērnu balss atdarināšana vai suņu rejas, 100% jeb 30 skolēni labāk izprot teksta saturu. Klasē, kur noritēja pētījums, diviem skolēniem ir disleksija (logopēda atzīta). Šie skolēni lasot priekšā, lasa lēnāk nekā pārējie skolēni, arī tekstu uztver sliktāk. Taču interesanti, ka lasot klusām pie sevis, viņu lasīšanas ātrums bija lēnāks nekā citiem, bet teksta saturu viņi izprata tikpat labi kā pārējie skolēni. Priekšā lasīšanu veic gan skolotājs, gan skolēns. Skolotājs izlasa tekstu vai tā fragmentu skolēniem priekšā, lai nodemonstrētu izteiksmīgumu, lai skolēni varētu mācīties to atdarināt. Vēlāk skolēni lasot priekšā iemācās pilnveidot savu pareizrunu (100% jeb 28 skolēnu). Šāda veida lasīšana palīdz koriģēt skolēna pareizu patskaņu izrunu (šauro un plato “e”, “ē”, pareizu “o” izrunu konkrētā vārdā u.c.) un skaņas runas plūdumu. Šāda veida priekšā lasīšanas teksta demonstrējums skolēnam dod iespēju mainīt lasīšanas tempu, ievērot noteiktas pauzes. Ātrāka lasīšana iemāca skolēniem izrunāt konkrētus vārdus, teikumus, uzlabo runas prasmes, veicina lasīšanas tempa palielināšanu. Lēnāka

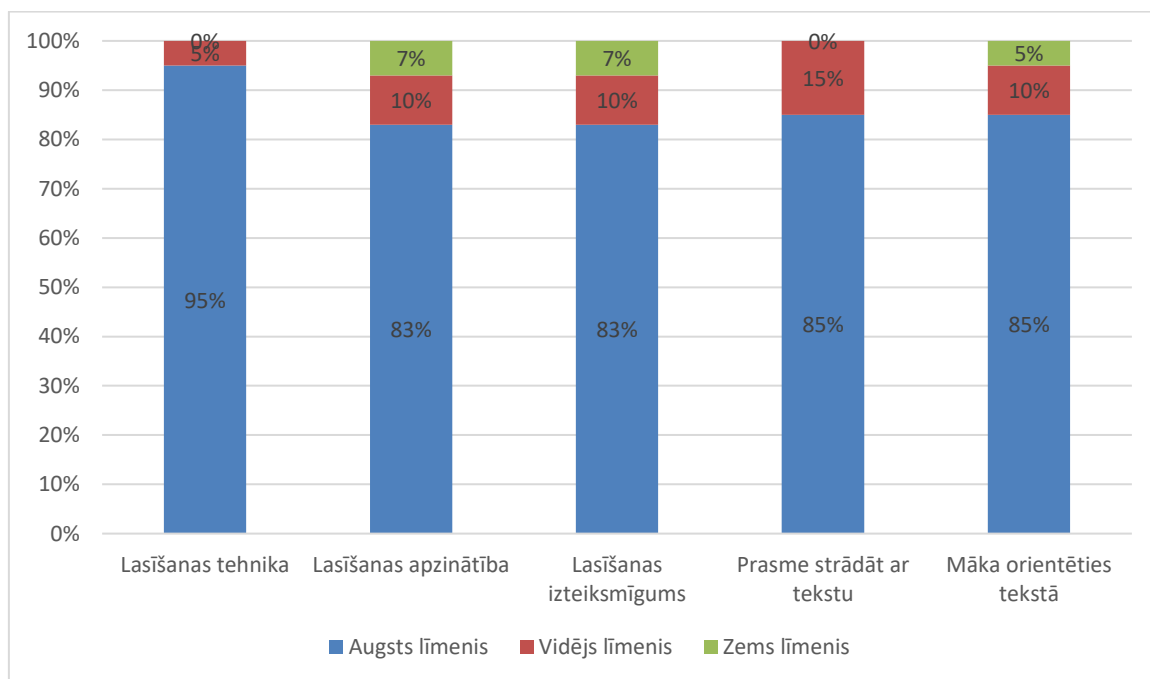
lasīšana ir ļoti labs instruments konkrēta uzdevuma izpildei. Pētījumā katram skolēnam tiek uzdots izlasīt konkrētu teikumu vai rindkopu, tādā veidā izceļot konkrētā teksta galveno domu vai atrodot atbildi uz iepriekš uzdotu skolotāja jautājumu, ko visi 28 skolēni jeb 100% respondentu arī izpilda.

2.3. att. Lasītprasmes līmenis priekšā lasīšanai procentos

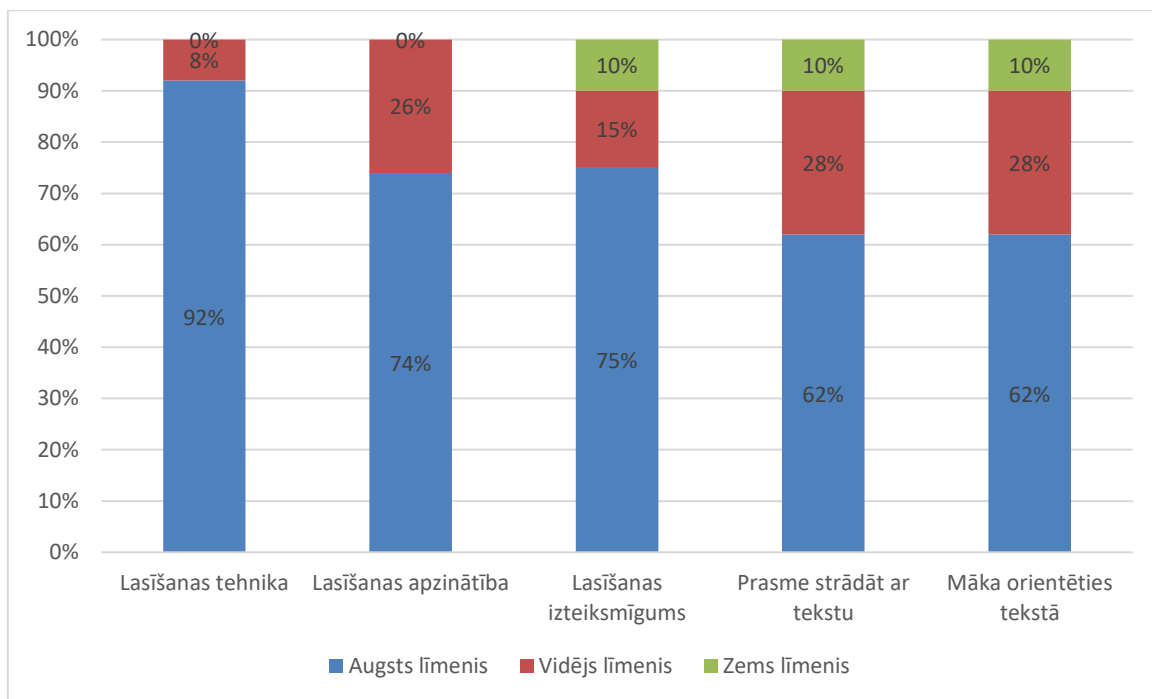
4. Lasīšana “ķēdītē”. 85% skolēnu pilnvērtīgāk izprot teksta saturu, ja iepriekš zina savu lasīšanas kārtu un teksta lasāmo apjomu nevis tiek pārtraukti ar skolotājas “paldies”. Pētījuma gaitā autors secina, lai lasīšana “ķēdītē” noritētu veiksmīgi, skolēniem iepriekš ir jāzina lasīšanas kārtība. Pētījuma gadījumā, skolotājs pirms teksta lasīšanas dod norādījumus, kādā secībā un cik lielu teksta gabalu katrs skolēns lasīs. Skolēni seko līdzī labāk tekstam, ja viņiem lasīšana vēl ir priekšā. Savukārt, tie skolēni, kas jau ir izlasījuši, ātrāk zaudē koncentrēšanās spējas. Ja skolotājs iepriekš nav noteicis lasīšanas kārtību, 70% skolēnu kļūst izklaidīgi un neseko līdzī tekstam. Pēc priekšā lasīšanas, kad skolēni katrs ir lasījuši, jāveic teksta satura analīze, lai skolēni uztvertu teksta saturu. Pretējā gadījumā 34% skolēnu grūti ir uztver teksta kopumā. Viņi atceras labāk tekstu, ko lasījuši paši. 30% skolēnu lasot “ķēdītē” sliktāk izprot tekstu, ko paši lasījuši, jo, kā paši apgalvoja, vairāk koncentrējas uz pareizrunu nekā teksta saturu. Lasīšana “ķēdītē” pētījumā tiek izmantota visvairāk, jo šāda viedā var noturēt skolēnu uzmanību visilgāk. Skolēni tiek iesaistīti lasīšanā jebkurā mirklī, līdz ar to ar acīm visu laiku seko līdzī tekstam un ir gatavi lasīt skaļi, kad tas tiek prasīts. Pētījuma ietvaros šāda veida lasīšana notiek gan lasot pēc kārtas jau iepriekš zinot lasīšanas kārtību (katrs skolēns lasa vienu teikumu, iepriekš atrunājot, kurš pēc kārtas katrs būs). Autors novēro, ka jau pašā sākumā

svarīgi skolēniem izstāstīt lasīšanas mērķi, tad lasīšanas rezultāts ir labāks. Pirms teksta lasīšanas klasē skolotājs ar bērniem izrunā, ka konkrētā tekstā mēs uzzināsim, piemēram, galvenā varoņa notikumus laukos. Izlasot tekstu, skolotājs uzdod jautājumus par teksta saturu, tādējādi uzzinot atbildes uz iepriekš uzdotajiem jautājumiem, kur autors secina, ka 83% skolēnu pilnīgi pareizi atbild uz jautājumiem, 10% atbild daļēji, 7% skolēnu atbild nepareizi.

2.4. att. Lasītprasmes līmenis lasīšanai “ķēdītē” procentos

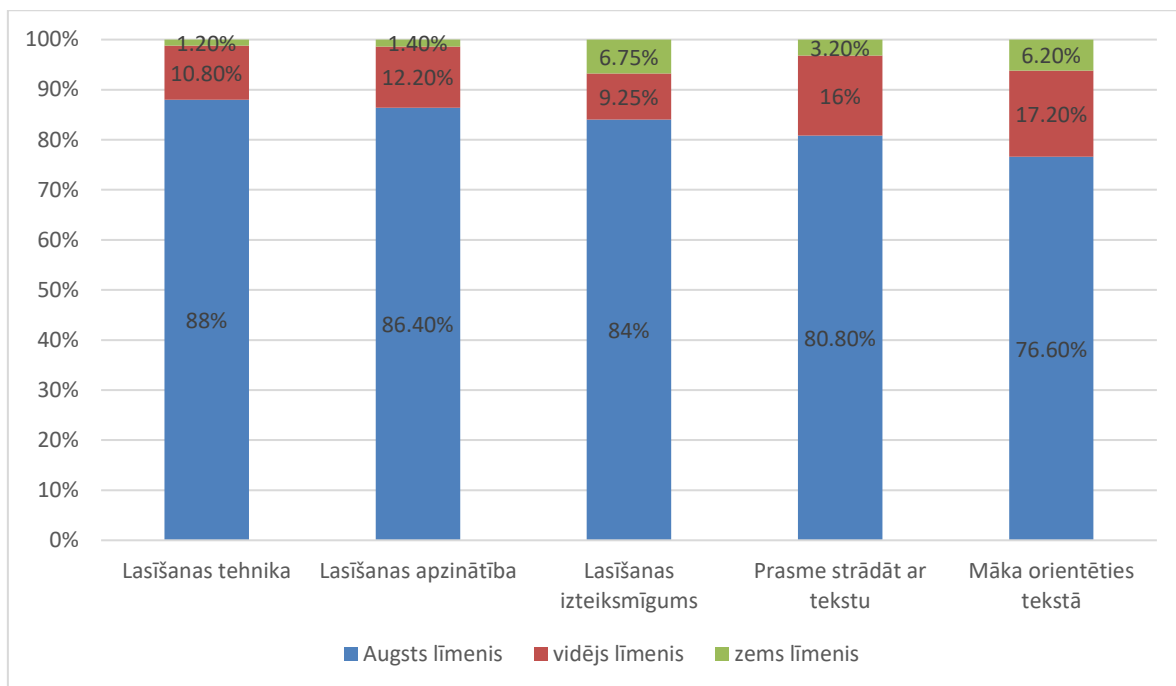
5. Lasīšana lomās. Pētījuma laikā var secināt, ka lasīšana lomā ir noderīga tikai, ja tiek lasīts dramaturģijas darbs, pretējā gadījumā skolēns nespēj izšķirt, kuram kad ir jālasa. Lasīšana ir gan izteiksmīgāka, gan jēgpilna, ja skolēnam pirms teksta lasīšanas ir priekšstats par žanru, uzbūvi un teksta saturu. Ņemot vērā lasītāja vēl nelielo pieredzi lasīšanai lomās, visbiežāk teksta lasīšana lomās ir jāveic atkārtoti visiem 28 skolēniem. Lasīšana lomās labāk norit, ja skolēni jau iepriekš ir izlasījuši paši tekstu. Šāda veida lasīšana tiek izmantota, lai skolēni mācītos orientēties tekstā, iejustos noteiktā tēlā, mācītos empātiju, labāk izprast saturu, mācītos dažādot balss tembru, intonāciju, runas stilu. Pētījumā skolotājs iedala konkrētas teksta lomas konkrētiem skolēniem. Skolēni savas lomas lasa pārējiem skolēniem priekšā. Lai teksts būtu viegli uztverams, rūpīgi ir jāizvēlas teksta saturs, lai tas būtu atbilstošs lasītāja lasītprasmes līmenim. 26 skolēni jeb 92% izpilda uzdevumu pilnīgi, 2 skolēni jeb 8% izpilda daļēji.

2.5. att. Lasītprasmes līmenis lasīšanai lomās procentos

Izanalizējot iegūtos datus piecos lasīšanas veidos, tiek secināts, ka:

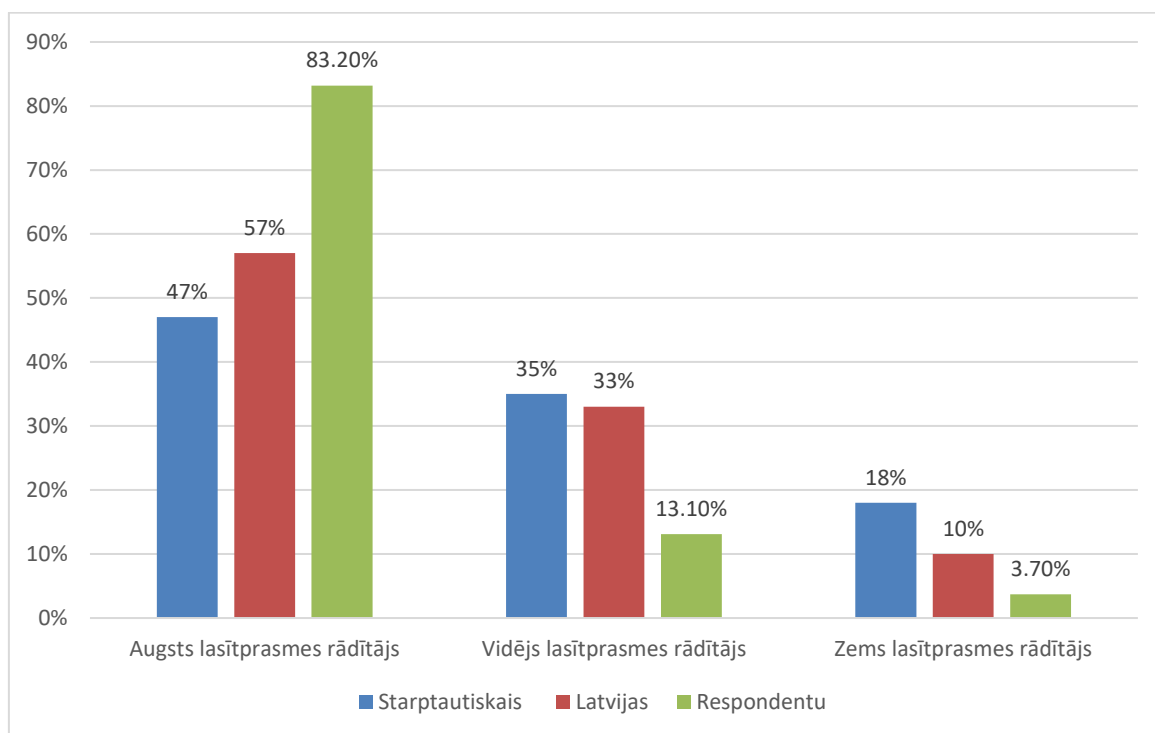
- 88% skolēnu pilnīgi prot izvēlēties lasīšanas veidu atbilstoši mērķim, lasīšanas tempu atbilstoši teksta saturam un prot precīzi izlasīt tekstā vārdus, 10,8% daļēji, 1,2% to neprot.
- 86% skolēni prot izstāstīt teksta saturu un izprot teksta galveno domu, 12,2% to prot daļēji, 1,4% skolēnu neprot izstāstīt teksta saturu un neprot izteikt teksta galveno domu.
- 84% skolēnu prot lasīt, ievērojot atbilstošu intonāciju, ievērojot pauzes, veidojot mīmiku un veicot žestus atbilstoši teksta saturam un uzdevuma mērķim, 9,25% prot daļēji, 6,75% neprot.
- 81% skolēnu prot noteikt teksta galveno domu, sadalīt tekstu loģiskās daļās, noteikt un raksturot tekstā darbojošos tēlus, 16% skolēnu prot daļēji, 3,2% neprot.
- 77% skolēnu prot atrast tekstā konkrētas daļas, atbilstoši mērķim, teikumu, vārdu, atbilstoši uzdevumam, 17,2% prot daļēji, 6,2% neprot atrast tekstā konkrētas daļas, atbilstoši mērķim, teikumu, vārdu, atbilstoši uzdevumam. (skat. 2.6. attēlu)

2.6. att. Lasītprasmes līmenis dažādos uzdevumos procentos

Pētījuma rezultāti parāda, ka vidējais 4. klases skolēnu lasītprasmes attīstības līmenis ir atbilstošs mācību mērķim. Tāpat tas ir atbilstošs vidējam Latvijas lasītāja līmenim. Pētījuma laikā lasītprasmes līmenis palielinājās.

Izanalizējot pētījuma rezultātus, var secināt, ka respondentu lasītprasmes līmenis pārsniedz Latvijas vidējos un starptautiskos vidējos rādītājus (skat. 2.7. attēlu).

2.7. att. Lasītprasmes līmenis procentos

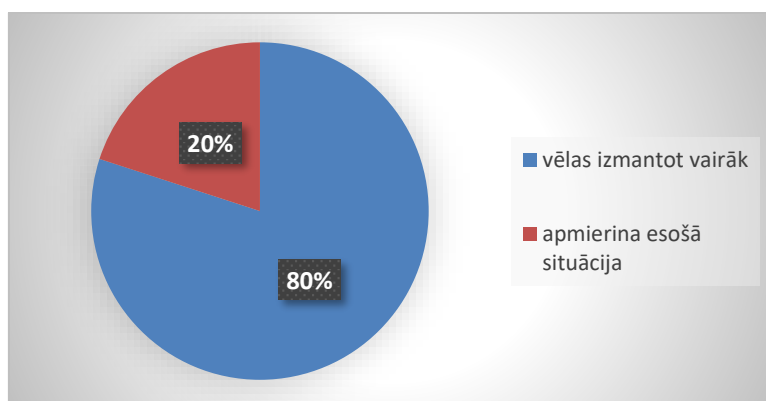
Pētījuma beigās lasītprasmes pārbaudes darbos bija lielāks pareizo atbilžu skaits, skolēni spēja precīzāk analizēt teksta saturu. Tāpat tika novērota lasītprasmes uzlabošanās – skolēni lasīja raitāk, precīzāk spēja atstāstīt teksta saturu saviem vārdiem.

Novērojumi ļauj secināt, ka skolēni visbiežāk izrāda nepatiku kaut ko lasīt vai analizēt gadījumos, kad nav izprast uzdevums, teksta saturs, jautājums. Tas nozīmē, ka skolēniem nevis nepatīk lasīt, bet nepatīk to darīt, ja viņiem nav skaidri noformulēts uzdevums vai mērķis. Savukārt motivācija lasīt ir cieši saistīta ar teksta saturu atbilstoši skolēna vecumposmam vai konkrētajām interesēm.

Skolēni, kam lasīt nepatīk, atzina, ka viņiem tas nepatīk, jo skolotājs neizskaidro teksta saturu brīžos, kad viņi to nesaprot. Šie skolēni nesaprot lasīto, neseko līdzi un līdz ar to arī viņiem ir garlaicīgi. Šādi skolēni klasē ir 2 jeb 7%. Tajā pašā laikā abi skolēni atzina, ka ne vienmēr skolotājam pasaka, ka nesaprot un neapmeklē konsultācijas pēc stundām.

Nevar ignorēt arī to faktu, ka skolēni ne vienmēr skolotājam uzreiz pateica, ka kaut ko nesaprot. Vēlāk, kad diplomdarba autors vadīja stundas skolēniem, skolēni atzina, ka kaut ko nav sapratuši, bet konkrētajam skolotājam baidījušies vai kautrējušies pateikt to.

Lai salīdzinātu pētījumu ar starptautisku pētījumu, tiek pētīti arī skolēnu lasīšanas paradumi. Pēc skolēnu aptauju rezultātiem var secināt, ka skolēni daudz vairāk lasītu, izmantojot modernās tehnoloģijas. Vairāk kā 80% respondentu apgalvoja, ka, viņuprāt, skolotāji pārāk maz izmanto interaktīvo tāfeli. Tāpat 80% apgalvoja, ka labprāt mājas darbu pildīšanai, informācijas vākšanai izmantotu vairāk internetu. (skat. 2.7. attēlu)

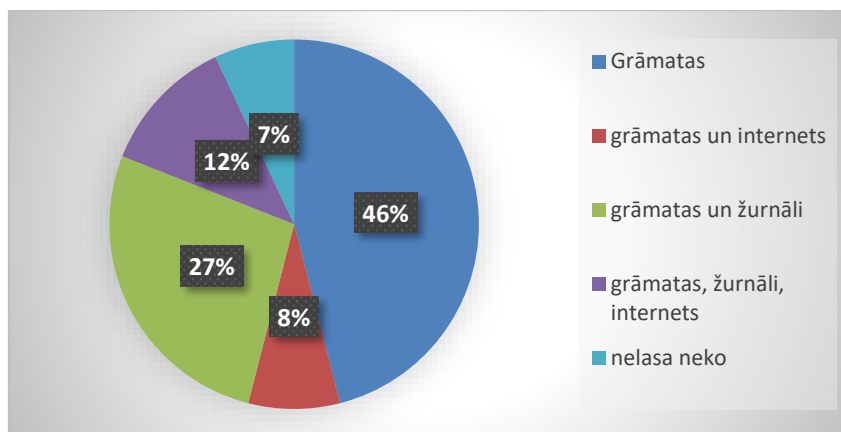

2.8. att. Moderno tehnoloģiju izmantošanas vēlmes skolēniem procentos

Kopā anketas aizpildīja 26 skolēni – 17 meitenes un 9 zēni. Meitenes lielākoties atbildējušas, ka vislabāk no mācību priekšmetiem patīk latviešu valoda.

Divi skolēni, kam izteikti grūti lasīt skaļi klases priekšā, arī atzīmēja, ka viņiem nepatīk lasīt. Arī paši novērtēja viduvēji savas spējas izprast tekstus mācību grāmatās gan latviešu valodā un literatūrā, gan citos mācību priekšmetos. Taču šie abi skolēni, gan lasot klusu pie sevis, gan skaļi citu priekšā, vienlīdz labi izprata teksta saturu kā pārējie skolēni.

46% respondentu apgalvo, ka lasa grāmatas, 8% grāmatas un informāciju internetā, 27% lasa grāmatas un žurnālus, 12% lasa gan grāmatas, gan žurnālus, gan informāciju internetā, 7% nelasa neko. (skat. 2.8. attēlu)

2.9. att. Skolēnu lasāmā literatūra un literatūras avoti procentos

Skolēni, kas nelasa nemaz atzina, ka to nedara, jo negrib tērēt laiku, nesaprot vārdus, ko lasa, nepatīk lasīt stundās pieaugušo grāmatas.

No grāmatām skolēni vislabprātāk izvēlas piedzīvojumu grāmatas – vairāk kā 50%, 5 zēni (19% skolēnu) izvēlas komiksus. Pārējie lasa stāstus, grāmatas par dzīvniekiem.

Aptaujājot skolēnus par mācību stundām, kādas viņi vēlētos, lai interese par lasīšanu uzlabotos, skolēni atbild, ka labprāt kopīgi lasītu klasē (priekšā, “ķēdītē”), gribētu lasīt grāmatas un pēc tam skatīties grāmatas ekranizāciju, lasītu stāstu, kam paši izdomātu nosaukumu, turpinājumu. Visi skolēni atzina, ka labāk saprot teksta saturu, ja pēc kārtas latviešu valodas vai literatūras stundas ir vairāk kā divas.

Pēc skolotāju aptaujas rezultātiem var secināt, ka skolotāji skolēnu lasītprasmes attīstību atbilstoši jaunāko klašu vecumposmam vērtē kā pietiekami labu un ļoti labu. Viņuprāt, lasītprasmes attīstības līmenis ir atbilstošs 4. klases skolēnu līmenim. Viņuprāt, interesi par lasītprasmi var palielināt samazinot skolēnu skaitu klasē, palielinot skolas bibliotēkas grāmatu klāstu, akcentējot lasīšanas nozīmi.

Kā galvenos faktoros, kas traucē lasītprasmes attīstību, skolotāji min nepietiekamu lasīšanas daudzumu, pārmērīgu bezmērķīgu moderno tehnoloģiju lietošanu, lasīšanas zemo prestižu skolēnu vidū. Skolēniem interesantāk un aizraujošāk šķiet pavadīt laiku, izmantojot modernās tehnoloģijas, jo tur viss norit daudz ātrāk, līdz ar to interese ir lielāka. Vēl skolotāji min savas nepilnīgās zināšanas par modernajām tehnoloģijām (metožu trūkums), lai tās izmantotu kā jēgpilnu lasīšanas līdzekli.

Pēc skolotāju aizpildīto anketu rezultātiem var secināt, ka motivāciju lasīt skolēnos veido ieaudzīnāta apziņa par lasīšanu kā būtisku cilvēka paštēla veidotājelementu, tāpat skolēnam arī jārada vīzija, kur praktiski ir noderīga un nozīmīga lasīšana.

2.3. Ieteikumi lasītprasmes pilnveidei

Lai palielinātu lasītprasmes līmeni, strādājot ar dažādiem tekstiem, jāizmanto dažādas mācību organizācijas formas:

- individuālais darbs;
- darbs pāros, grupās;
- kolektīvais darbs. Tādā veidā skolēniem tiek izkopta domāšana, valodas lietojums, savstarpējās komunikācijas un sadarbības prasmes, dalīšanās savās sajūtās, mācās korekti diskutēt, nepiekrīst citu viedoklim, pamatojot savējo.
 - Lasot tekstu, to nepieciešams vizualizēt. Skolēnam ir svarīgi noskaidrot, kas ir atainots tekstā, ko redzējis attēlā, kādas redzes gleznas ir saskatījis, lasot konkrēto tekstu.
 - Skolotājam, veicot teksta satura analīzi rakstveidā, sekot līdz skolēna pareizrakstībai, lai skolēnam paliek redzes atmiņā pareizs paraugs par vārdu pareizrakstību, pieturzīmju lietošanu, atkāpju veidošanu, lielo burtu rakstīšanu u.c.
 - Lai diskusijas noritētu mērķtiecīgi un nenovirzītos no temata s, skolotājam ļoti precīzi formulēt darba uzdevumus vai jautājumus. Tā kā sākumskolas vecumposma bērni prasmi diskutēt tikai sāk apgūt, skolotājam ir jāuzņemas diskusiju vadītāja loma.
 - Jaunāko klašu vecumposma skolēniem svarīgi lai mācīties ne tikai teksta analizēt sižetu, bet arī valodu. Šādā veidā tiek sekmēta teksta satura uztvere un skolēnos tiek veicinātas analītiski vērtējoša attieksme pret lasīto, tādā veidā pārnesot izlasīto uz savas dzīves situācijām.
 - Lai skolēnam būtu interese lasīt, tādā veidā attīstot lasītprasmi, mācību procesa laikā skolotājam jānodrošina iespēja skolēnam sevi parādīt, nebaidoties piedzīvot neizdošanos, kā arī nebaidoties kļūdīties; jāveido interesanti sākumskolas vecumposmam saistoši uzdevumi, lai skolēniem būtu interese par mācību procesu.

- Skolotājam jāstāsta interesanti fakti par latviešu valodu un grāmatu, tekstu saturu, tādējādi nodrošinot skolēnu informētību ar jaunumiem.
- Skolotājam regulāri vēlams veikt aptaujas, kāda veida literatūru skolēni vēlas apgūt, lai iepriekš var izplānot un radīt saistošu lasītprasmes attīstības palielināšanos;
- Darbam klasē ir nepieciešamas jaunas, mūsdienīgas grāmatas, ar mūsdienu bērniem saistošiem notikumiem.
- Stundās jāstrādā radoši, aicinot skolēnus arī uzrakstīt savas domas par teksta turpinājumu, tādā veidā uzlabojot skolēna rakstītprasmi.
- Jāveicina tekstu lasīšanu ne tikai latviešu valodas un literatūras stundās, bet arī citos mācību priekšmetos, analizējot izlasīto tekstu gan mācību grāmatās, gan citur izlasītu informāciju.
- Biežāk jāmaina mācību metodes un metodiskie paņēmieni, lai skolēniem būtu interese lasīt un apgūt dažādus lasīšanas veidus.
- Skolotājam ir jāpārliecinās, ka pilnīgi visi skolēni klasē ir sapratuši un apguvuši, uzdevuma noteikumus, jautājumus. Veicot teksta satura apguves analīzi, svarīgi uzdot skolēna atmiņas trenējošus jautājumus, lai noskaidrotu, vai skolēns ir apguvis faktus, vai iegūtā informācija ir objektīva.

Nobeigums

- Viena no svarīgākajām valodas pamatprasmēm ir lasītprasme. No tās kvalitātes ir atkarīga arī skolēna mācību procesa un viņa dzīves kvalitāte.
- Lasītprasme ietver sevī ne tikai spēju uztvert burtus un vārdus, bet gan teksta satura uztveri, izpratni un kritiskās domāšanas spējas.
- Empīriskā pētījuma rezultāti liecina, ka respondentu lasītprasmes līmenis pārsniedz OECD dalībvalstu skolēnu vidējo lasītprasmes līmeni. Pētījuma rezultāti līdzīgi kā starptautiskajos pētījumos apliecina, ka meiteņu lasītprasmes līmenis ir augstāks nekā zēniem.
- Jo saistošāks un skolēnam interesantāks ir temats, jo labprātāk skolēns lasa par to un dalās iespaidos par izlasīto. Skolēna lasītprasmes vēlmi lielā mērā nosaka laiks un vieta, teksta uzbūve un izkārtojums, kas ir atbilstošs skolēna vecumposmam.
- Skolotājs ir tas, kurš vismērķtiecīgāk var palīdzēt skolēnam izvēlēties lasāmos tekstus, lasītos, izmantojot dažādus lasīšanas veidus un tādējādi sekmējot lasītprasmes attīstību straujāk. Intensīvi strādājot ar tekstiem mērķtiecīgi plānotā procesā, skolēni izrāda lielāku interesi par grāmatām un dažādiem lasīšanas veidiem; skolēni jūtas drošāki, ja skolotāja ir pretimnākoša un prot individuāli palīdzēt katram skolēnam.
- Nozīmīgas lasītprasmes apguves procesā ir arī modernās tehnoloģijas. Jo vairāk skolotāji kopā ar skolēniem strādā, izmantojot modernās tehnoloģijas, parāda, kā mērķtiecīgi strādāt ar interneta resursiem u.c. avotiem, jo gudrāk skolēni modernās tehnoloģijas izmanto kā lasāmo tekstu avotus.
- Lai veicinātu skolēnu lasītprasmes pilnveidi, līdzās literārajiem tekstiem izmantojami arī žurnālos, avīzēs un citos masu saziņas līdzekļos atrodamie teksti, un pie tam dažādu lasāmo tekstu avoti ir kombinējami atbilstoši mācību mērķim.
- Mācību procesā skolotājam ir vienmēr jābūt pārliecinātam kā skolēni klasē ir sapratuši un apguvuši, uzdevuma noteikumus, jautājumus, apguvuši dažādus lasīšanas veidus.
- Turpmāk būt turpināms pētīt dziļāk tādus jautājumus, kā strādāt mācību stundās ar dažādu žanru un stilu tekstiem, kā lasītprasmi ietekmē bērnu žūrijas un citi ieteiktie jaunumi literatūrā, kā veicināt skolēnu lasīšanu ārpus mācību procesa.

Izmantotā literatūra un avoti

1. Anspoka, Z., *Latviešu valodas didaktika 1.-4.klasē. Monogrāfija*. Rīga: Izdevniecība RaKa. 2008. 474 lpp.
2. Anspoka, Z. Tūbele, S., *Lingvodidaktika Latviešu valoda 1.-6. klasei*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra. 2015. 255 lpp.
3. Dēķens, K., *Latviešu valodas mācību metodika pamatskolām*. Rīga: A.Gulbja apgāds. 1922. 143 lpp.
4. Eyre, D., *Able children in ordinary school*. London: David Fulton Publisher, 1997, 205 lpp.
5. Geske, A., Ozola, A., *Skolēnu sasniegumi lasītprasme Latvijā un pasaulē*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 2007. 192 lpp.
6. Kalve, A., *Lasīšanu veicinoša vide skolā- pusaudžu pozitīvas lasītāja pieredzes sekmētāja. Tagad zinātniski metodisks izdevums*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra. 2010. 60 lpp.
7. Kangro, A., Geske, A., *Zināšanas un prasmes dzīvei. Latvija. OECD valstu Starptautiskajā skolēnu novērtēšanas programmā*. Rīga: SIA "Mācību grāmata". 2001. 99 lpp.
8. Kangro, A., Geske, A., Grīnfelds, A., Kiseļova, R., *Latvijas OECD Starptautiskajā skolēnu novērtēšanas programmā 2015- pirmie rezultāti un secinājumi*. Rīga: Latvijas Universitāte. 2016. 130 lpp.
9. Kangro, A., Geske, A., Grīnfelds, A., Kiseļova, R., *The Quality of Education in Latvian Schools in International Comparison (OECD PISA 2012)*, Rīga: Latvijas Universitāte Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte Izglītības pētniecības institūts. 2014. 14 lpp.
10. Komenskis, J.A., *Lielā didaktika*. Rīga: Zvaigzne ABC. 1992. 229 lpp.
11. *Lasītprasmes mācīšana Eiropā: konteksts, rīcībpolitika un prakse* (Teaching Reading in Europe: Contexts, Policies and Practices). Eurydice tīkla Latvijas nodaļa. Rīga: Izglītības, audiovizuālās jomas un kultūras izpildaģentūra. 2011. 4 lpp.
Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/8088/lv_reading_literacy_highlight.pdf
[Skatīts: 10.10.2017.]
12. *Lasītprasmes mācīšana Eiropā: konteksts, rīcībpolitika un prakse. Eiropas Komisija*. Rīga: Izglītības, audiovizuālās jomas un kultūras izpildaģentūra. 2011. 208 lpp.

Pieejams:

http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/130LV.pdf

[Skatīts: 10.10.2017.]

13. Ozola, A., *Starptautiskā lasītprasmes novērtēšanas pētījuma IEA PIRLS 2016 pirmie rezultāti par 4. klašu skolēnu lasītprasmi Latvijā un pasaulē*. Rīga: Latvijas Universitāte Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte Izglītības pētniecības institūts. 2017. 93 lpp.
14. Smits, E., *Paātrināta mācīšanās klasē*. Rīga: Pētergailis. 2000. 111 lpp.
15. Skujiņa, V., Anspoka, Z., Kalnbērziņa, V., Šalme, A., *Lingvodidaktikas terminu vārdnīca*. Rīga: LVA. 2008. 132 lpp.
16. Skujiņa, V., Beļickis, I., Blūma, D., Koķe, T., Blinkena, A., *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC. 2000. 248 lpp.
17. Svence, G. *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC. 1999. 158 lpp.
18. Valsts izglītības satura centrs, *Mācību priekšmetu programmu paraugs latviešu valodā*, Rīga, VISC. Pieejams:
http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/pamskolai/latval1_9.pdf
[Skatīts: 10.10.2017.]
19. Vigotskis, Ļ. *Domāšana un runa*. Rīga: Izdevniecība "EVE", 2002. 391 lpp.

Anketa skolēniem

1. Es esmu ZĒNS MEITENE
2. Sanumurē šos mācību priekšmetus augošā secībā no 1 līdz 6, sākot no tā priekšmeta, kuru Tu mācies ar lielāko prieku un interesi

Matemātika

Literatūra

Latviešu valoda

Dabas zinības

Angļu valoda

Sociālās zinības

3. Vai Tev patīk lasīt? (vajadzīgo atzīmē ar "X")

Jā

Nē

4. Es lasu (vajadzīgo atzīmē ar "X")(atbildes var būt vairākas)

Grāmatas

Internetā

Žurnālus

Cits variants _____

5. Novērtē pēc 10 ballu sistēmas, cik, tavuprāt, labi Tu izproti tekstus latviešu valodas grāmatās?

Ballu skaits _____

6. Novērtē pēc 10 ballu sistēmas, cik, tavuprāt, labi Tu izproti tekstus dabaszinību, matemātikas un sociālo zinību grāmatās?

Ballu skaits _____

7. Ja Tev patīk lasīt, uzraksti, kas tieši Tev patīk

8. Ja lasīšana Tevi nepatīk, uzraksti, kas tieši Tev nepatīk

9. Padomā un uzraksti, kādām būtu jābūt stundām, kas tajās būtu jānācas, kas jādara, lai visiem skolēniem vai vismaz klases lielākajai daļai patiktu lasīt un viņi labi saprastu izlasīto tekstu!

Anketa skolotājam

1. Kā Jūs vērtējat 4.b klases skolēnu lasītprasmes attīstību?

- Ļoti labi
- Pietiekami labi
- Viduvēji
- Vāji
- Cita atbilde _____

2. Kas, Jūsaprāt, varētu palielināt skolēnu interesi par lasītprasmi?

- Pieejas maiņa lasītprasmes attīstībai
- Interesanti veidota mācību grāmata (izdales materiāli, mācību līdzekļi)
- Interaktīvo metožu regulārs izmantojums
- Skolotāja spilgta personība
- Skolotāja patiesa aizrautība ar lasīšanu
- Cita atbilde _____

3. Lūdzu atzīmēt tos faktoros, kas, Jūsaprāt, skolēniem varētu traucēt lasītprasmes attīstību

- Nav pietiekamas motivācijas apgūt lasītprasmi
- Gramatiskā sistēmpieeja latviešu valodas stundās
- Mācību vielas lielais apjoms, sarežģītība
- Mūsdienīgu mācību grāmatu un palīglīdzekļu trūkums
- Skolotāju lielā slodze
- Skolotāju metodisko zināšanu trūkums
- Lasīšanas zemais prestižs skolēnu vidū
- Vienaldzība pret lasīšanu (Es to tāpat māku, kāpēc pilnveidot)
- Cita atbilde _____

Kas, Jūsaprāt, varētu palīdzēt veidot skolēnu motivāciju lasīt?

- Ieaudzināta apziņa par lasīšanu kā būtisku cilvēka paštēla veidotājelementu
- Intereses radīšana par dažādām lasīšanas grāmatām, iespēja tās apskatīt mācību stundās
- Izlasīto un iegūto zināšanu izmantojuma iespējas stundā modelētā saziņas situācijā
- Apzināta lasīšanas prestiža izcelšana
- Cita atbilde _____

Diplomdarbs „Skolēnu lasītprasmes attīstība 4. klasē” izstrādāts LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Līva Tauriņa

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: profesore Dr. paed. Zenta Anspoka

Recenzents: Dr. paed., profesore Margarita Gavriļina

Darbs iesniegts LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē 05.01.2018.

Metodiķe: Agnese Šteinberga

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

12.01.2018.. prot. Nr. ____, vērtējums:

Komisijas sekretārs: